

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут Електроенергетики

Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню магістр

студента

Наливайко Ярослави Василівни

академічної групи

035м-17-1

спеціальності

035 Філологія

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно)», перша - англійська

на тему: Передача безеквівалентної лексики в перекладі “Е. Онегіна” О. Пушкіна Набоковим

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи				
розділів:				
1.				
2.				
Рецензент				
Нормоконтролер				

Дніпро
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри
перекладу

(підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2018 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістр

студенту **Наливайко Ярослави Василівни** академічної групи **035м-17-1**
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша - англійська

на тему: **Передача безеквівалентної лексики в перекладі “Е. Онегіна” О. Пушкіна
Набоковим**

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 12.11.2018 № 1913-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
<i>I.</i>		

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

_____ (прізвище, ініціали)

Дата видачі 01.10.2018

Дата подання до екзаменаційної комісії 10.12.2018

Прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

_____ (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти вивчення безеквівалентної лексики в сучасному мовознавстві	6
1.1 Проблема перекладу художнього тексту і міжкультурна комунікація	6
1.2 Класифікація та способи перекладу безеквівалентної лексики	13
1.3 Слова-реалії як один із видів безеквівалентної лексики	25
Висновки до 1 розділу	40
РОЗДІЛ 2. Способи перекладу безеквівалентної лексики у романі «Євгеній Онегін» В. Набоковим.....	42
2.1 Класифікація безеквівалентної лексики у творі «Євгеній Онегін»	42
2.2 Перекладацькі трансформації В. Набокова для передачі безеквівалентної лексики у романі	45
Висновки до 2 розділу	65
ВИСНОВКИ	66
Список використаних джерел	68

ВСТУП

Національна культура є важливим складником формування та розвитку суспільства. Взаємодія різних культур – тема актуальна та важлива для всього суспільства. Культура кожної нації є самобутньою, цілісною. Головним компонентом культури є її мова. Різноманітність національних мовних картин світу не є перепорою для комунікації та взаєморозуміння, і завдяки перекладу ця перепора усувається [44, 90]. В різних культурах можуть існувати слова та вирази, традиції, яких не існує в інших культурах. Художній текст та його переклад дозволяють найбільш точно передати культуру певної країни та їх особливості.

Найбільш яскравим прикладом відображення слов'янської культури 19 століття є роман у віршах Олександра Пушкіна «Євгеній Онегін». В ньому показані всі культурні особливості того століття, як життя дворянського суспільства та і простого люду. На сторінках цього твору часто вживаються елементи простого мовлення того століття. В цьому романі можна зустріти велику кількість безеквівалентної лексики, яка буде незрозумілою для читача, до цього незнайомого з історією та культурою тої доби у Російській імперії.

Об'єктом даного дослідження є безеквівалентна лексика, її вживання, класифікація та роль у збагаченні мови.

Предметом дослідження є використання безеквівалентної лексики у романі «Євгеній Онегін» та її переклад В. Набоковим.

Метою дослідження є виявлення способів перекладу безеквівалентної лексики в версії перекладу «Євгенія Онегіна» В. Набоковим.

Головними **завданнями**, які поставлен в дипломній роботі, є:

- дослідити наукові праці, які пов'язані з темою дослідження;
- дати характеристику поняттю «безеквівалентна лексика»;
- визначити види безеквівалентної лексики та способи її перекладу;
- з'ясувати типи реалій та дати їм чітку характеристику;

– дослідити особливості вживання безеквівалентної лексики в творі «Євгеній Онегін»;

– визначити основні способи перекладу безеквівалентної лексики В. Набоковим.

Актуальність теми дослідження пояснюється недостатньою кількістю наукових досліджень, пов'язаних з перекладом на англійську мову безеквівалентної лексики в творі «Євгеній Онегін». Існує необхідність вивчити та дослідити специфіку перекладу В. Набоковим безеквівалентної лексики, що вживається для того, щоб показати особливості національної культури. Відчувається потреба в більш детальному вивченні способів перекладу реалії на англійську мову. Це сприяє кращому розумінню культурно-історичного потенціалу і більш повного розумінню менталітету народу.

Багато іноземних та сучасних лінгвістів торкалися проблеми значення слова та її культурної складової. В філологічній науці проблеми перекладу безеквівалентної лексики вивчали такі вчені, як: Виноградов В.В., Ретцкер Я.И., Козакова Т.А., Верещагін Є.М., Комісаров В.Н., Бархударов Л.С., Федоров А.В., Іванов А.О., тощо. Серед іноземних вчених ці теми досліджували: Бейкер М, Браун Р, Робінсон Д. та багато інших.

Опис побутових та інших реалій, що відображають культуру в цілому, є досить цікавим, їх роль в національно-культурній своєрідності мови, а також виявлення закономірностей перекладацького процесу є цікавим і результативним.

Матеріалами для роботи слугувала поема у віршах О. Пушкіна «Євгеній Онегін», її переклад, здійснений В. Набоковим, та коментарі до нього. Поставленні завдання й загальний напрямок дипломної роботи визначили такі головні **методи дослідження**, як порівняльний і описовий методи, метод аналізу та синтезу.

Наукова новизна роботи полягає в тому що, в ній показано вживання безеквівалентної лексики в романі та способи її перекладу Набоковим з точки зору їх основних перекладацьких методів. У роботі сформульовано найбільш

помітні тенденції вживання безеквівалентної лексики у романі «Євгеній Онегін».

Теоретичне значення дипломної роботи полягає в поглибленні знань про способи перекладу безеквівалентної лексики в англійській мові.

Практична цінність роботи визначається тим що, результати дослідження можуть бути використанні у навчальному процесі. Вона може використовуватися для допомоги у написанні статей.

Структура роботи витікає з поставленої мети і передбачає вступ, два розділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1 Проблема перекладу художнього тексту і міжкультурна комунікація

Культура є невід'ємною частиною розвитку нації. Вона є як і універсальною складовою, так і має свої специфічні риси, характерні для певного народу, нації, покоління, епохи. Універсальність культури відображають ті елементи, які є загальнозначущими для представників різних культур, риси яких зумовлені спільними для всіх націй духовними цінностями, які набули свого значення протягом тривалого процесу розвитку людства. Але, пройшовши певний та різний для кожного етносу шлях, культура різних народів здобула свою неповторність, специфіку. Одним із найголовніших чинників відображення певної культури є мова. Кожна мова має своє уявлення про світ, який неможливо просто скопіювати та перекласти на іншу мову. Мова – найбільша за обсягом структура будь-якої культурної цивілізації. Тобто саме мова, світ та культура і формує свого носія. Вона одночасно виступає її дзеркалом і засобом реалізації, виконуючи пасивну функцію відображення та активну – творення. Ці функції реалізуються саме в процесі комунікації, головним засобом якої є саме мова [15, 1]. Також, варто додати, що мова є найголовнішим об'єктом для передачі знань, інформації, різних думок. Вона предметом дослідження всіх лінгвістичних дисциплін. Люди створюють мову для передачі своїх думок, користуються нею, щоб відобразити позамовну дійсність в свідомості тих, хто говорить. Це наш інструмент зв'язку з цілим світом. Кожна мова є системою умовних знаків та правил їх поєднання, що утворюють складні структуровані одиниці. Всі елементи мови між собою пов'язані. Вони слугують для того, щоб комбінуватися між собою, та співіснувати разом. Ця внутрішня система мови дозволяє складати в нашому мисленні різні повідомлення. Але, варто додати, що мови не є нерухомою системою, «паралізованою» на завжди в часі. Мови народжуються, еволюціонують в часі та помирають [27, 55]. У взаємовідносинах та комунікації між людьми мова була та залишається головним способом збереження та

передачі інформації, вона є основним способом комунікативних процесів. Завдяки мові ми складаємо та передаємо певні повідомлення та різну інформацію. Також, мова є одним з найголовніших відображень культури. Завдяки ній ми можемо відрізнити різні культурні ознаки та реалії одна від одної, адже кожній з них є ті певні особливості, які відрізняють їх від іншої. Кожна окрема мова не тільки представляє собою якусь соціальну універсальність, а й зберігає в собі ті неповторні культурні особливості та реалії своїх носіїв, які при передачі з одної мови на іншу будуть вимагати певних перекладацьких трансформацій та професійної допомоги з боку перекладачів. Тобто, передача таких культурних особливостей мови з однієї на іншу залишається актуальною, як і в теорії перекладу, так і в різних галузях мовознавства. У кожного окремо взятого народу існують певні норми та поняття, які суттєво відрізняються від інших національно-культурних об'єднань. Ці норми та поняття відносять до так званого соціокультурного лексичного фону та знаходять своє відображення в їх мові. Тобто, вивчення лексики кожного окремого взятого народу є дуже важливим для їх всебічного, глибокого сприйняття та розуміння мови, культури та нації в цілому. Без цього знайомство з культурою та певним народом буде недосконалим на незрозумілим. Лексика кожної мови є цілісною. Кожне слово має свої місце та поняття в мовній системі. І сама тому потрібно чітко розуміти чи має слово взяте в одній мові таке саме значення і передачу, а також відповідне найменування та лексичні одиниці в іншій мові [45, 56].

Одним із найголовніших видів міжкультурної комунікації є художня література. Двома основними взаємозалежними функціями художнього тексту є естетична та функція впливу. Художній переклад породжується оригіналом, де авторське начало, залежить від нього, але в той же час має відносну самостійність, так як стає фактом мови на яку перекладається текст. Тому освоєння одного і того ж твору в різних культурах має свою специфіку, свої відмінності, свою історію. Таким чином, не тільки оригінал і переклад

розрізняються характером осмислення, соціальним значенням і репутацією, але і різномовні переклади одного й того ж літературного джерела [48, 98].

Сам переклад є одним із найвагоміших складників міжкультурної комунікації. Переклад варто розглядати як вид мовного опосередкування, за якого зміст іноземного тексту, тобто оригіналу, віддзеркалюється в іншій мові шляхом продукування в ній інформаційно та комунікативно зрозумілого, адекватного тексту [14, 22]. Російська вчена Т. Казакова акцентує увагу на тому, що точний переклад з іноземної мови взагалі не можливий, адже різні мови відрізняються як своїм граматичним устроєм, так і кількістю слів, не кажучи вже про розбіжності культур, що впливають на спосіб та результати перекладу [23, 6]. Ми вважаємо, що на точність перекладеного іншомовного тексту впливає не лише мовна, а й культурна адекватність, тому потрібно передовсім відтворити ідею, культурний посил оригіналу. Для цього перекладач повинен усебічно розуміти текст із яким працює, а відтак, усвідомлювати його культурні засади. Переклад потрібен для взаємозв'язків та взаємопроникнення різних культур, взаємовідносин різних народів. Саме тому, важливо перекладати текст з врахуванням всіх культурних особливостей культури, мови, традиції. Гарний переклад має повністю передавати всі ідеї оригіналу, його манера та стиль має відповідати тексту оригіналу, а читання тексту має таким же легким, як і оригіналу. Тобто, проблема можливості та неможливості перекладу тісно пов'язана з процесом змістової передачі інформації, якість якої залежить від рівня мислення, знання мови та культури перекладача. Що стосується поняття «переклад», то Виноградов В.В. сприймає переклад як «викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі змісту, виражені в письмовій або усній тексті на одній мові, за допомогою еквівалентного (адекватного) тексту іншою мовою» [10, 11]. Алексеєва І.С. дає таке поняття «перекладу»: «Переклад – це діяльність, яка полягає в варіативній перевираженні, перекодуванні тексту, породженого на одній мові, в текст на іншій мові, здійснювана перекладачем, який творчо вибирає варіант в залежності від варіативних ресурсів мови, виду

перекладу, завдань перекладу, типу тексту і під впливом власної індивідуальності» [3, 7].

Найбільш часто нам необхідний художній переклад, який має свою специфіку і проблематику. Художній переклад, який ми визначаємо як процес відтворення змісту і форми іншомовного висловлювання або тексту засобами рідної мови, допомагає глибше зрозуміти культурне, духовне, соціальне життя різних народностей, пізнавати та вивчати інтелектуальні надбання, збагачуючи світогляд. Художній переклад, з одного боку, є продуктом міжлітературної комунікації, а з іншого – особливим когнітивним посередником між двома мовами, важливим джерелом культурологічної інформації, яке багато в чому зумовлює й визначає напрями міжкультурного спілкування. На думку Крисіна, переклад – це передусім “процес постійної взаємної інтерпретації знаків” [33, 78]. Однією з найбільш виражених рис художнього перекладу є постійне використання різноманітних засобів вираження і фігур мови – інструментів, які застосовуються для максимального розкриття перекладного оригінального тексту. Гра слів присутня в кожній мові, буває досить важко зберегти всі фігури мови і конотації в перекладному тексті. При перекладі однієї з найскладніших проблем є подолання культурних бар'єрів. Це пов'язано з відмінностями в картинах світу, що існують у різних народів [34, 27]. Особливості побутової та духовної культури одного народу не можуть бути сприйняті і усвідомлені повною мірою представниками інших культур, часто можливо лише наближене розуміння. Існують такі культурні реалії, які тільки зовні, за ознакою наявності стійкого лексичного відповідності аналогічні реаліям інших культур, і необхідні зусилля перекладача, щоб правильно їх інтерпретувати і допомогти розібратися в культурних відмінностях. художній переклад обумовлений не лише об'єктивними факторами (конкретно-історичні літературні канони), але й суб'єктивними (поетикою перекладача). Протягом багатьох сторічч мистецтво перекладу будувалося на двох принципах: переклад точний, із збереженням порядку слів, граматичних, мовних конструкцій; переклад вільний, із збереженням змісту оригіналу, найбільш наближений до поняття “художній”

[20, 15]. Гармонійне поєднання цих принципів в одному перекладі практично неможливе, але є тим ідеалом, до якого будуть прямувати перекладачі. Тільки завдяки перекладу твори входять до контексту різних культур, стають загальними. Жоден переклад не може бути дослівним, оскільки сама мовна система літератури, що приймає, за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного обсягу інформації. У художньому перекладі до наведених факторів додається ще й особистість перекладача, який до певної міри є й автором твору. При цьому він може випускати елементи змісту, передавати чи не передавати усі особливості оригіналу. Художній переклад має справу не з комунікативною функцією мови, а з естетичною. Кожний мовний елемент твору впливає на образне мислення носія цієї мови і створює в його уяві певні образи. Закономірно, що під час перекладу твору іншою мовою через мовні розбіжності ці асоціативні зв'язки значною мірою руйнуються. Для того щоб твір не втратив цінності в новому середовищі, перекладач повинен перейняти на себе функції автора і в чомусь навіть повторити творчий процес його створення, наповнити твір новими асоціативними зв'язками, які б викликали нові образи, властиві носіям певної мови.

Цінність художнього перекладу полягає головним чином у тому, що читач отримує можливість ознайомитися з художніми творами рідною мовою. Специфіка окремих художніх творів, що можуть бути класифіковані в синхронічній (художні жанри, напрями) та діахронічній (літератури певних історичних проміжків часу, літературні течії) площині, породжує і специфічність проблем, що постають перед перекладачем. Подолання цих проблем стає можливим лише за умови оволодіння перекладачем здобутків теорії та практики перекладу [15, 57].

Проблема художнього перекладу – встановити співвідношення між контекстом автора і контекстом перекладача. У художньому перекладі контекст останнього дуже наближається до контексту першого. Критерієм співпадіння, або, навпаки, розходження обох контекстів є міра співвідношення даних

дійсності і даних, взятих з літератури. Письменник іде від дійсності і свого її сприйняття до закріпленого словами образу. Іншими словами, якщо переважають дані дійсності, то ідеться про авторську діяльність. Перекладач іде від існуючого тексту і відтворюваної в уяві дійсності через її «вторинне», «наведене» сприйняття до нового образного втілення, закріпленого в тексті перекладу. Тобто, якщо переважають дані літературного походження, то йдеться про контекст перекладача [9, 153]. Таким чином, художній переклад обумовлений не лише об'єктивними факторами (конкретно-історичним літературним каноном, нормативним існуванням), але й суб'єктивними (поетикою перекладача). Жоден переклад не може бути абсолютно точним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації. Тут також замішана особистість перекладача, який при перекодуванні тексту обов'язково випустить щось із змісту, а також його схильність продемонструвати чи не продемонструвати усі особливості оригіналу [12, 53]. Що стосується слова – то воно є матеріальною складовою художньої мови. Слово виступає як формою образу, так і складовою змісті, тобто стає естетичною категорією. Зі звичайним словом, відбуваються незабутні перетворення, як тільки він потрапляє в художній текст. З однієї сторони в слові зберігаються лексичні, граматичні, фонетичні якості, а з іншої сторони, воно набуває якості елемента мистецтва. Згідно А. Потебні, кожне слово має «близьке» та «віддалене» значення [41, 45]. Тобто, перше позначає поняття та має універсальний характер, друге ж змінюється в залежності від комплексу особистих якостей говорящого, та має індивідуальний характер. Говорячи про денотацію та конотацію, слід також згадати поняття «актуалізація» – таке використання мовних засобів, яке привертає увагу і сприймається як незвичайне, деавтоматизоване. Автоматизація мовної одиниці – це використання її в одному контекстуально передбаченому значенні, актуалізація – набування додаткової конотації. Актуалізація мовної одиниці відбувається тільки в межах спеціально організованого контексту. Найбільшим

основним принципом такої організації є принцип повторюваності. В актуалізації можуть брати участь всі рівні мови, хоча і з різним ступенем охоплення та функцій.

1.2 Класифікація та способи перекладу безеквівалентної лексики

Безеквівалентні мовні одиниці трапляються як у сфері назв феноменів природи, так і сфері матеріальних чи духовних артефактів конкретної культури (наприклад, у назвах предметів побуту: меблів, посуду, одягу тощо; назвах національних страв, свят; назвах тварин, рослин, споруд, позначень зброї й т. п.). Опанування такою лексикою стає неможливим для іноземців без докладного ознайомлення з природним і культурно-історичним середовищем етносу, мову й культуру якого вони вивчають. Голубовська І.О. наводить такі приклади безеквівалентних одиниць і, відповідно, концептів, які вони представляють: укр. галушки, вареники, куліш, товченка, спотикач, травняк, писанка, кошовий тощо; рос. щи, пельмени, ушанка, лапти, матрешка, кокошник, косоворотка, балалайка тощо; англ. crumpet ('здобна перепічка з дірочкою з одного боку, яку їдять гарячою, поливши маслом'), topiary ('мистецтво фігурного підстригання садових дерев'), gingham ('смугаста чи картата бавовняна або лляна тканина, вироблена з фарбованого прядива'), ratchet ('стихар із вузькими рукавами, парадна мантия англійських перів'), tripos ('іспит на ступінь бакалавра з відзнакою в Кембриджі') тощо [16, 77]. З.Д. Попова та І.А. Стернін наводять приклади безеквівалентних одиниць у російській та англійській мовах: рос. авось, пошлость, смекалка; англ. life quality ('якість життя'), self ('самотійність особистості'), tolerance ('толерантність'), challenge ('певна складна задача чи проблема, яка спонукає до того, щоб нею зайнялися, вимагає зусиль, мужності, сміливості і напруження сил для її розв'язання'), fair play ('чесна гра') тощо [40, 100].

Термін «безеквівалентна лексика» досліджували такі вчені, як, наприклад, Влахов С.І., Флорин С.П., Комиссаров В.Н., Верещагин Е.М., Федоров А.И. та інші.

Наприклад, Федоров відносить до цієї категорії «лексичні одиниці, які слугують для позначення культурних реалій, які не мають точних відповідностей в іншій культурі» [50, 108].

Костомаров В.Г. позначає безеквівалентну лексику як, «слова, які слугують для вираження понять, які відсутні в іншій культурі та мові, слова, які відносяться до приватних культурних елементів, тобто до таких, які характерні для однієї культури та відсутні в іншій. Одним словом не мають еквівалентів, за межею тої мови до якої вони належать» [7, 94].

Комісаров В.Н. визначає безеквівалентну лексику як «одиниці вихідної мови, які не мають регулярних співвідношень в мові перекладу» [29, 147].

На думку Влахова С.І. та Флоріна С.П. така лексика є «лексичними одиницями, котрі не мають перекладацьких еквівалентів в мові перекладу» [11, 47]. Також необхідно чітко відмежовувати безеквівалентну лексику від реалій. Безеквівалентна лексика – це поняття ширше чим реалія. В свою чергу, реалії входять до поняття безеквівалентної лексики, як самостійна структура слів. Наявність різних трактувань поняття «безеквівалентної лексики» є причиною того, що до її складу зараховують лексичні одиниці з національно-культурними і національно-мовними особливостями, які не залежать від особливостей культури. Лінгвісти вважають, що поняття 'безеквівалентная лексика' є поняттями дуже близькими до поняття «лакуна», що лежить в основі так званої проблеми «лакунарності» в міжкультурній комунікації. У лінгвістиці і психолінгвістиці під «лакунами» розуміють базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільності, які ускладнюють розуміння деяких фрагментів текстів іншокультурними реципієнтами [16, 95]. У разі наявності певного концепту в одній лінгвокультурі та відсутності його в іншій говорять про міжмовні лакуни. Лакуни і безеквівалентні одиниці завжди виявляються «в парах»: якщо в одній мові є лакуна, то в іншій, яку порівнюють з першою, є безеквівалентна одиниця [4, 21].

Безеквівалентні одиниці – це одиниці, наявні лише в певній мовній системі й відсутні в інших. На позначення безеквівалентних одиниць

Влахов С.І. і Флорин С.П. у книзі «Неперекладне у перекладі» використовують термін 'реалія'. У їхньому розумінні реалії – це «слова (і словосполучення), які називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального й історичного розвитку) одного народу і чужі іншому» [11, 47]. Реалії є носіями національного і / або історичного колориту; вони не мають точних відповідників (еквівалентів) в інших мовах, і, як наслідок, не піддаються перекладу «на загальних засадах», вимагаючи особливого підходу. Переклад реалій є частиною великої і складної проблеми передачі національної й історичної своєрідності народу [11, 5]. Деякі дослідники відносять реалії до розряду безеквівалентної лексики, стверджуючи, що вони не підлягають перекладу, однак, необхідно розмежовувати безеквівалентну лексику від реалій і лакун. Дійсно, в більшості цих випадків ми маємо справу з поняттями, що позначають предмети і явища, характерні для вихідної мови та відсутні в мові перекладу. Але тоді довелося б говорити про реалії-вигуки, реалії-терміни, або лакуни-вигуки, лакуни-терміни, і т.п. Іванов А.О. висуває ще один аргумент проти такого узагальнюючого вживання термінів 'реалії' і 'лакуни', тому що вони власне не є термінами перекладознавства і були запозичені з лексикографії, країнознавства і лінгвістики, де вони цілком доречні і служать певній меті [19, 49]. В перекладознавстві ж при вживанні в якості визначення такого великого класу слів, як безеквівалентная лексика, вони позбавлені коректної змістової цілі, оскільки не говорять про завдання, що виникають перед перекладачем у зв'язку з труднощами їх передачі на мові перекладу. Зовсім інша справа вживання терміну 'реалії' стосовно до явищ або понять, які є в мові або культурі вихідної мови, але відсутні в мові або культурі тієї мови, на яку перекладають [18, 80]. Згідно А.О. Іванову, традиційними причинами безеквівалентності, за якими зазвичай також класифікують безеквівалентну лексику, є:

1) відсутність предмета, явища в житті народу мови, на яку перекладають (мовленнєва безеквівалентність);

2) відсутність у мові тотожного поняття (лексико-семантична безеквівалентність);

3) відмінність лексико-семантичних характеристик (стилістична безеквівалентність) [18, 100].

Існують різні класифікації безеквівалентної лексики. Спробу класифікувати безеквівалентну лексику робили представники різних галузей мовознавства: теорії та практики перекладу (Л.С. Бархударов, С.І. Влахов, С.П. Флорин, В.С. Виноградов, О.О. Іванов), лінгвокраїнознавства (Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, Г.Д. Томахін, Е. Курдіс), контрастивної лінгвістики (М.П. Кочерган) та ін. Майже всі існуючі класифікації ґрунтуються на семантичному принципі, бо найважливішою для мови є класифікація слів за їхнім лексичним значенням. Саме тому, ми вважаємо за доцільне розглянути найбільш цікаві типи класифікації цього класу лексики. Відомий український мовознавець М.П. Кочерган вважає термін «безеквівалентна лексика» синонімічним терміну 'лакуна' (лакуна – відсутність слова для позначення понять, які в даному суспільстві існують і мають особливе словесне позначення в іншій мові) [31, 6]. Серед слів, які інтерпретуються як безеквівалентна лексика, він виокремлює три різні за своєю природою групи:

1) Слова, які позначають національно-культурні реалії певних народів (їх називають культурологічними лакунами), наприклад, рос. сарафан, щи, балалайка, укр. вареники, кобзар, борщ, грец. μουσακάς – мусака, σιρτάκι – сиртакі, χιτόνας – хітон і т.п.

2) В якійсь мові відсутні слова на позначення понять, які існують у певному суспільстві і, здавалося б, повинні були б мати однослівне вираження. Серед цієї лексики можна виділити дві підгрупи: а) безеквівалентні слова, які пояснюються різним членуванням мовами навколишнього світу, наприклад, грец. αλόγεμα – післяобідній час (в українській мові немає слова для позначення цього відрізка часу), або грецьке слово μεροκαματιάρης – людина, яка має поденну оплату праці, не можна виразити одним словом українською мовою; б) безеквівалентні слова, поява яких зумовлена тим, що певний етнос на

противагу іншому не звернув увагу на якісь явища чи процеси, оскільки це для нього не було важливо, наприклад, в грецькій мові немає аналогу для укр. окріп (рос. кипяток) – грец. βραστό νερό – дослівно варена вода;

3) Відсутність слів, яка зумовлена власне мовними причинами. Причинами неповноти парадигми «може бути морфемна структура слова, яка чинить опір утворенню деривата за потрібною моделлю...» [27, 327]. М.П. Кочерган вважає доцільним відсутність у мові другої і третьої групи слів іменувати лакунами, бо це ті слова, які повинні бути в мові, а першу групу доречно називати словами-реаліями, або етнографізмами [31, 7].

Наприклад, Л.К. Латишев ділить безеквівалентну лексику на слова-реалії, тимчасово-безеквівалентні терміни, випадкові безеквіваленти і структурні екзотизми, і, говорить про причини лексичної безеквівалентності. Причиною безеквівалентності слів-реалій є відсутність в практичному досвіді носіїв мови перекладу предметів або явищ, а отже, і понять, позначених цими словами [36, 200].

Л.С. Бархударов відносить до безеквівалентної лексики в основному наступні групи слів:

1) Власні імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет, фільмів, пісень та ін., які не мають постійних відповідників в лексиконі іншої мови. Однак, не завжди можна провести чітку розмежувальну лінію між безеквівалентними іменами власними і тими, які мають і словнику іншої мови постійні відповідності – те чи інше ім'я власне або географічне найменування, спочатку не мало еквівалента в іншій мові, може потім, неодноразово зустрічаючись на сторінках періодичної друку або художньої літератури, отримати таку відповідність, причому точно встановити час, коли випадковий еквівалент перейшов в стійкий, не завжди можливо. Однак в цілому можна вважати, що до числа безеквівалентної лексики відносяться власні імена і назви маловідомі для носіїв іншої мови (враховуючи, звичайно, що поняття «маловідомий» є відносним і недостатньо строгим).

2) Так звані реалії, тобто слова, що позначають предмети, поняття і ситуації, яких не існує в практичному досвіді людей, що говорять на іншій мові. Сюди відносяться слова, що позначають різного роду предмети матеріальної і духовної культури, властиві тільки даному народу, наприклад, назви страв національної кухні (рос. щі, борщ, розсольник, квас, калач; англ. muffin, haggis, toffee, butter-scotch, sundae та ін.), видів народного одягу та взуття (рос. сарафан, душегрейка, кокошник, постолі), народних танців (рос. Тріпак, гопак; англ. pop-gocs-theweasel), видів усної народної творчості (рос. частівки; англ. limericks) і т.д. Сюди ж входять слова і стійкі словосполучення, які позначають характерні тільки для даної країни політичні установи та громадські явища (напр англ. primaries, caucus, lobbyist і т. п.), торгові та громадські заклади (укр. будинок культури, парк культури і відпочинку; англ. / америк. drugstore, grill-room, drive-in) і ін. Знову-таки не завжди легко вирішити, в якому випадку те чи інше слово або словосполучення можна віднести до числа безеквівалентної лексики, адже воно позначає реалію, – випадковий перекладацький еквівалент який може перейти в стійку словникову відповідність [5, 57].

Так, в українську мову проникли слова і вирази: палата громад – House of Commons, спікер – Speaker, вікенд – week-end, і багато інших лексичних одиниць англійського походження, в результаті чого відповідну англійську лексику вже не можна вважати безеквівалентною щодо української мови. При цьому, як і у власних назв, момент переходу з безеквівалентного в еквівалентне не завжди може бути з точністю визначеним. Це стосується лексичних одиниць, які можна назвати випадковими лакунами. Ми маємо на увазі ті одиниці словника однієї з мов, яким з якихось причин (не завжди зрозумілим) нема відповідників у лексичному складі (у вигляді слів або стійких словосполучень) іншої мови. У деяких випадках відсутність еквівалентів такого роду лексики в одному з мов може знайти собі культурно-історичне або соціальне пояснення. У більшості випадків, однак, знайти «раціональне» пояснення відсутності слова з певним значенням в одній мові і його наявності в іншому не вдається, і ми змушені, як і взагалі при описі різниці між двома мовами, посилатися на

«національну самобутність» тієї чи іншої мови, не намагаючись визначити конкретні причини наявності або відсутності саме цієї, а не іншої одиниці в даній мові [6, 94].

А.О. Іванов запропонував класифікувати безеквівалентну лексику, спирається на семіотичну класифікацію значень, яка ґрунтується на відношенні знака до чого-небудь, який лежить поза ним, і передбачає, виділення трьох типів значень:

1. Референціальне (або денотативне, предметно-логічне), виражає відношення між знаком і його референтом, коли мова йде про відношенні до поняття, або денотативного, коли мова йде про ставлення до предмету.

2. Прагматичне, що виражає відношення між знаком і людиною або мовним колективом, які користуються ним (коннотативне, емотивне).

3. Внутрішньомовне що виражає відношення між даними знаком та іншими знаками або елементами структури тієї ж самої знакової системи, тут – мови. Однак, внутрішньо лінгвістичні значення в силу свого характеру не може безпосередньо зв'язуватися з безеквівалентними, тобто розглядатися як її безпосередня причина, оскільки, передаючи тільки відносини між даними знаком і іншими знаками тієї ж системи, воно саме по собі не може бути релевантним для знаків іншої системи.

Класифікація, запропонована А.О. Івановим поділяє всю безеквівалентну лексику на три великі групи:

1. Референціальна-безеквівалентна лексика: реалії; терміни; фразеологізми; індивідуальні (авторські) неологізми; семантичні (понятійні) лакуни; слова широкої семантики, складні слова, значення яких можуть бути переведені на тільки за допомогою описового перекладу або різних трансформацій.

2. Прагматично-безеквівалентна лексика, яка об'єднує відхилення від загальномовних норми, в тому числі територіальні та соціальні діалекти, жаргони, аргі, табуіровану лексику, іншомовні вкраплення, скорочення (аббревіатури), архаїзми, і інші відхилення від норм літературної мови

(наприклад, слова з суфіксами суб'єктивної оцінки, вигуки, звуконаслідування), особливо можна виділити асоціативні лакуни, тобто слова, що мають у свідомості носіїв даного мови певні додаткові асоціації, відсутні в свідомості носіїв іншої мови.

3. Альтернативно-безеквівалентна лексика, що включає в себе імена власні (антропоніми, топоніми, фірмові назви, назви пісень, фільмів, книг і т.д.), звернення, реалії та фразеологізми, специфіка яких полягає в тому, що, в залежності від способу передачі вона переводить їх безеквівалентність в референціальну, або прагматичну [19, 47].

Безеквівалентна лексика, є предметом вивчення лінгвокраїнознавства. У цій галузі мовознавства найбільш цікавою з точки зору лінгвокультурологічного дослідження є класифікація безеквівалентної та фонові лексики російської мови Є.М. Верещагіна та В.Г. Костомарова. За критерій відліку вчені беруть західноєвропейські мови. Вони пропонують змішаний тип розподілу лексики – генетичні засади класифікації поєднуються з тематичними [8, 10]. Дослідники виокремлюють сім груп слів, що мають національно-культурну семантику:

1) советизми, тобто слова, що виражають поняття, які з'явилися в російській мові після Жовтневої революції під час перебудови суспільного життя в країні, наприклад, бригадный подряд, пятилетка, партсобрание, большевик тощо;

2) слова нового побуту, які тісно пов'язані з советизмами: самодеятельность, субботник, дефицит, пионер, хозрасчет тощо [7, 47];

3) найменування предметів та явищ традиційного побуту: окрошка, хоровод, изба, балалайка, холодец, валенки тощо. Ми можемо спостерегти, що це слова, які перекладознавці С.И. Влахов та С.П. Флорін називають етнографічними реаліями, які є показниками колориту та конкретних елементів національної самобутності;

4) історизми, тобто слова що позначають предмети та явища минулих історичних періодів, наприклад, аршин, кафтан, соха, уезд, земство (багато

історизмів відносяться до соціальних установ, що вже не існують, до застарілих традицій, реалій);

5) лексика фразеологічних одиниць: коломенская верста, бить челом тощо;

6) слова з фольклору, наприклад: красна девица, сивка-бурка, леший, кисельные берега, жар-птица, Снегурочка тощо;

7) слова неросійського походження, так звані тюркізми, українізми, монголізми тощо: базар, плов, гетьман, чалма, ізюм тощо [11, 47]. Таким чином, вчені виокремлюють сім генетичних прошарків безеквівалентної та фонові лексик. Але, слід зазначити, що цим безеквівалентна та фонові лексика не вичерпується. Вчені наголошують, що категорії «лексичне поняття» та «лексичний фон» відносяться не тільки до апелятивів. Фонові особливості можуть мати також терміни та ономастична лексика: антропоніми та топоніми [9, 51].

Розуміння іншомовної культури багато в чому залежить від повноти передачі безеквівалентної лексики, оскільки в ній полягає національну своєрідність і ключ до розуміння культурних особливостей.

Найуживаніші прийоми передачі безеквівалентної лексики, які спостерігаються практично в кожній класифікації, а саме:

1. Транскодування – це такий спосіб перекладу, коли звукова або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу, наприклад, management – менеджмент, periscope – перископ.

Розрізняють чотири види транскодування:

а) транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови, наприклад, resistir - резистор);

б) транслітерування (слово кожної мови передається по літерах, наприклад marketing – маркетинг);

в) змішане транскодування(переважне заспосування транскрибування з елементами транслітерування, наприклад, over-lock – оверлок);

г) альтернативне транскодування (коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної або граматичної структури, наприклад, platform – платформа).

При транскодуванні літерами може передаватися вся форма, або більша її частина. Іноді застосовується змішане транскодування, зокрема це досить часто застосовується у випадку передачі власних імен. При перекладі неологізмів транскодування супроводжується описовим перекладом, що подається в дужках. Іноді, додаються пояснювальні слова. Транскодування відбувається коли в тих випадках коли в культурі мови перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли б вимоги. Слід зазначити, що транскодування найчастіше відбувається в мові перекладу з латинської або давньогрецької мов.

2. Калькування – це прийом перекладу нових слів, коли відповідником простого чи складного слова вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило перший за порядком відповідник у словнику, наприклад ore yard – рудний двір, Big Bang – великий вибух. В цих прикладах українські відповідники англійських термінів утворені шляхом вибору першого словникового відповідника кожного з компонентів. Калькування найчастіше застосовується при перекладі складних слів. Його можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладений відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові.

3. Описовий («роз'яснювальний») переклад – це прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу на словосполучення, яке адекватно передає зміст цього слова або слово сполучення, наприклад maisonette – квартира в двох рівнях.

До описового метода висувається такі вимоги:

а) переклад повинен точно відображати основний зміст позначеного неологізмом поняття;

б) опис не повинен бути занадто докладним;

в) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

Для того, щоб правильно застосувати такий прийом перекладу, необхідно добре знати предметну сферу тексту, що перекладається, щоб правильно розкрити зміст позначеного неологізмом поняття. Але, описовий метод містить такі недоліки: а) при його застосуванні можливе неточне або нечітке тлумачення змісту поняття, позначеного неологізмом; б) описове словосполучення порушує таку вимогу до перекладу, як стислість;

4. Наближений переклад (переклад за допомогою «аналога») полягає в знайденні найближчого за значенням відповідності для лексичної одиниці, що не має точних відповідностей. Наближена відповідність виявляється цілком достатньою. Такого роду приблизні еквіваленти лексичних одиниць можна назвати «Аналогами». «Аналоги» нерідко використовуються в англійській для періодичної і суспільно-політичної літератури для позначення явищ наприклад, міськрада Municipal Council; голова міськради Mayor; технікум junior college (поряд з наведеної вище транслітерацією technicum); путівка (в санаторій, будинок відпочинку) voucher і т.п.

5. Трансформаційний переклад. У ряді випадків при передачі безеквівалентної лексики доводиться вдаватися до перебудови синтаксичної структури пропозиції, до лексичним замін з повним зміною значення вихідного слова або ж до того й іншого одночасно, тобто до того, що носить назву лексико-граматичних перекладацьких трансформацій.

Переклад безеквівалентної лексики часто здійснюється за допомогою підбору синонімів, які можуть бути абсолютними (слова, повністю збігаються за значенням і вживання), відносними (синоніми, семантичне подоби яких не поширюється на всі їх значення) і функціонально-мовними (слова або словосполучення, що збігаються по значенням з іншими словами або словосполученнями тільки в даному мовному контексті).

У разі перекладу текстів що містять безеквівалентну лексику одним з головних завдань перекладача є збереження в текстах як семантичної, так і

культурної відповідності. Залежно від ступеня відповідності можуть бути використані стратегічні транслітерації / транскрипції, калькування, описового, наближеного або трансформаційного перекладу. Особливий інтерес представляють переклади просторіччя, діалектизмів, авторських неологізмів і перетворених фразеологічних висловів.

1.3 Слова-реалії як один із видів безеквівалентної лексики

Добре відомим є той факт що людина пізнає своє середовище та навколишній світ через свою рідну мову, звідси і починають своє формування культуроніми або як ще їх називають реалії. Вони характерні для мови та проявляються в різних видах життєдіяльності людини. Тобто, як вже відомо, що перекладачу для гарно виконаної роботи потрібні не тільки добрі знання граматики, лексики, але й певні фонові знання про культури та історію тої мови з якої перекладається текст.

Для того, щоб добре розібратися з поняттям ‘реалії’, слід по-перше дати їм чітку характеристику. Багато лінгвістів вивчали цей феномен та дають своє трактування його. Не можна не відзначити В.В. Кабакчи, який в своїй книзі “Практика англомовної міжкультурної комунікації” дав чітке поняття “культуронімів”, а також, класифікував їх. Він писав: “будучи універсальним засобом спілкування, мова створює позначення для всіх (значущих для даного народу) елементів земної цивілізації, які будемо називати культуронімами». Кабакчі В.В. поділяє культуроніми на три основних типи: 1) поліоніми, 2) ідіоніми і 3) ксеноніми [20, 419]. Згідно ньому “поліоніми – це універсальні елементи земної цивілізації, що зустрічаються в багатьох культурах. Поліоніми можуть бути різними (гетерогеними) за формою (river / річка, teacher / вчитель, library / бібліотека, government / уряд). В інших випадках ми маємо справу зі словами, не тільки схожими (однорідними) за значенням, а й такими, які збігаються, в тій чи іншій мірі, за формою. Це так звані “інтернаціоналізми”: geography / географія, university / університет, army / армія, democracy / демократія.

Ідіоніми – це специфічні елементи даної ("своїї" внутрішньої) культури на мові даної культури. Так, cowboy, prairie, House of Commons – ідіоніми англійської мови; козак, степ, – ідіоніми української мови

Ксеноніми – це мовні одиниці, що використовуються в даній мові для позначення специфічних елементів зовнішніх культур. Так, слова Cossack, steppe, Duma, tsar / czar – це ксеноніми в рамках англійської мови, в той час як ковбой, прерія, палата громад і їм подібні – ксеноніми в рамках української мови.

Також, можна відзначити характеристики поняття 'реалії' такими лінгвістами, як: Л.С. Бархударов називає реаліями слова, «що позначають предмети, поняття і ситуації, яких не існує в практичному досвіді людей, що говорять на іншій мові» [6, 95]. Сюди він відносить слова, що позначають різного роду предмети матеріальної і духовної культури, властиві тільки даному народу.

Також слід взяти до уваги визначення реалії, дане Т.А. Казаковою: «Реалії – найменування національно-культурних об'єктів, характерних для вихідної культури і порівняно мало або зовсім не відомих перекладної культури» [23, 72]. Також, ще можна відзначити В.Н. Комісарова та його характеристику реалій в своїй книзі «A Manual of translation from English into Russian»: «Now the practicing translator most often has to resort to such techniques when he comes across some new-coined words in the source text or deals with names of objects or phenomena unknown to the TL community (the so-called 'realia') [28, 80].

Підсумовуючи всі дані визначення, можна сказати що реалії або культуроніми – це всі мовні одиниці іноземної мови, які позначають її елементи та не мають еквівалентів в тій мові, на яку вони перекладаються.

Що стосується самого слова певної мови, то його значення залежить від його приналежності до певного виду лексики. Так, контекст слів та їх тематика залежить від сфери вживання певного слова. Тобто, слово може бути вживаним в побутовій, науковій, жаргонній, літературній тематиках. Але, важливо розуміти, яке слово відноситься до загально-літературних слів, яке до

поетичних, а яке до наукових. Хоча, інколи буває дуже важко визначити тематику слів, адже мова постійно розвивається, і виникають нові слова та нові засоби вираження слів. Наприклад, такі слова як dog і cat теоретично можна віднести до зоологічних термінів, проте вони також і вживаються в повсякденній розмовній мові. Але, якщо взяти, наприклад, слово “mammoth”, то бачимо що воно означає вимерлу тварину і вже вживається тільки в певній тематиці. Що стосується таких слів як elephant чи snake, то їх класифікація буде десь посередині між повсякденними словами та спеціальними термінами. Їх значення залежить від сфери та контексту вживання цих слів.

Але, нас цікавлять більше ті слова, які вживаються для повсякденного спілкування. Л.С. Бархударов дав класифікацію слів, яка дозволить визначити сферу мови повсякденного спілкування. Згідно його класифікації слова слід поділяти за такими основними трьома критеріями:

- 1) стилістична характеристика слова;
- 2) реєстр слова;
- 3) це його емоційне забарвлення.

Він відносить мову повсякденного спілкування в побутово-розмовну сферу. Це можуть бути слова, які вживаються в усному мовленні, певних неофіційних ситуаціях, і вони як правило не вживаються в письмовій мові. Що стосується реєстру слова то науковець під цим значенням розуміє певну ситуацію умову, де здійснюється спілкування. Також, тут є дуже важливим склад учасників комунікативного процесу, адже певні слова ми можемо вживати тільки з певним колом людей. В побутовому спілкуванні це можуть бути друзі, родичі, близькі знайомі. Тобто, ті категорії людей при спілкуванні з якими ми можемо вживати ті певні неформальні слова, які не вживають в офіційній сфері спілкування.

Бархударов виділяє 5 основних типів реєстрів:

- 1) фамільядний (телепень, dude, mec (фр.);
- 2) невимушений (підкачати, prendre un drink, hang out);
- 3) нейтральні (стіл, une personne, a car);

4) формальний (to dismiss, une mariage, отпуск);

5) піднесенний стиль (стезя, царь).

Для даної роботи, інтерес, перш за все, представляють слова першої, другої, а також слова, певною мірою, п'ятої групи, адже саме цю лексику в іноземній мові, можна назвати безеквівалентною. Серед цих слів також дуже часто і вживаються реалії [6, 25].

Щодо емоційного забарвлення, то тут дуже важливими є слова як позитивного так і негативного забарвлення. Такі слова, як дружок, собачатко, можуть бути віднесені до побутової лексики, але також мати і певні труднощі при перекладі.

Взагалі, мова повсякденного спілкування включає в себе великі запаси лексики. Це може бути лексика певної епохи, лексика, яка характеризує соціальні та культурні відносини. Перший тип лексики включає в себе різні сфери, такі як одяг, їжа, спілкування. Другий тип включає соціальні відносини в суспільстві. Це можуть бути відносини між батьками та дітьми, між старшими та молодшими, директорами чи працівниками. Третій тип – це різні традиції, національні свята, тощо. Але, тут буде неправильно розглядати тільки лексичну сторону, потрібно враховувати також і граматику і синтаксис, адже завдяки їм автор може надати тексту емоційного забарвлення, що є характерним для повсякденного спілкування.

Що стосується стилю розмовної мови, то він дуже часто використовується в художній літературі. Але, слід чітко розуміти, розмовна мова в художньому тексті, не буде тотожною усній розмовній мові, на це впливає і задум автора тексту, його мотив та бачення твору.

На відміну від художнього тексту розмовна мова

1) виникає від умови побутового спілкування;

2) не є обдуманною, а спонтанною;

3) передбачає прямий двосторонній контакт, коли переважає діалог;

4) припускає використання додаткових жестів, міміки, інтонації;

5) включає певну ситуацію, що є контекстом;

б) може будуватися на неповних реченнях.

В художній літературі при використанні побутової лексики важливу роль відіграє лексичне наповнення лексики. Особливу роль відіграють експресивна та стилістично забарвлена лексика. Така лексика може використовуватися певними рівнями соціального населення, групами певних категорій людей.

Одним із видів такої лексики є вульгаризми. Але, вони можуть змінюватись залежно від історичного проміжку часу. Тобто, змінюється історія, змінюються морально-етичні норми і міняється використання певних слів та виразів. Використання сленгу в художній літературі має необмежений характер. Сленг – це просторіччя, кордони та склад якого постійно змінюються. Сленгові слова дуже легко проникають в розмовну мову, але з іншого боку дуже швидко змінюються на нові слова. Використання сленгових слів в художньому творі потрібно для додавання тексту необхідного відтінку фамільярності, щоб показати манеру спілкування героя, його культуру спілкування [33, 20].

В розмовній мові прийнято використовувати такі три типи різновидності: літературно-розмовну, фамільярно-розмовну та просторіччя. Дві останні, також, мають і діалектичні особливості, і залежать від віку говорящого. Говорячи про особливості розмовної мови, слід додати, що важливим є культурний фактор, який впливає на певний рівень мови, адже мова народу та культура не можуть функціонувати разом.

Способи перекладу реалій.

Як було сказано вище, в принципі, будь-яка мова може висловити будь-яке значення іншої мови, що не існує в цій мові за допомогою різних засобів: граматичних або лексичних або навіть стилістичних. Незважаючи на те, що в XIX столітті в ході суперечки про перевагу буквального або вільного перекладу цілий ряд дослідників, таких як В. фон Гумбольдт, М. Гаупт, А. Шлегель прийшли до думки, що переклад в принципі неможливий в силу ряду причин:

1) формальні елементи різних мов не збігаються, що особливо ускладнює переклад поезії;

2) так як вчені розглядали текстовий твір як суму мовних елементів, кожен з яких мав самостійне значення, вважалось, що відтворити цілісне враження в перекладі неможливо; 3) мова розумилася як відображення «народного духу» (тобто унікальної національної культури), а отже, не могла мати аналогів і відповідностей в мові іншої нації, перші варіанти вирішення цієї проблеми з'явилися також в ХІХ столітті.

Проблема неперекладеного тексту тісно пов'язана з поняттями повноцінного і адекватного перекладу. Для забезпечення такого роду перекладу в першу чергу, на думку багатьох вчених, необхідні фонові знання. За А.В. Федоровим фонові знання – соціокультурні відомості, характерні лише для певної нації або національності, освоєні масою їх представників і відображені в мові даної національної спільноти. Фонові знання існують як в матеріальній формі, так і у вигляді концептів і умовиводів або в знакових системах (в тому числі і в мові). Але причина багатьох непорозумінь, пов'язаних з міжкультурної та міжмовної комунікацією полягає в тому, що тільки одна сфера існування фонових знань, наприклад, мова, не в змозі в повному обсязі відобразити все їхнє багатство і розмаїття. Таким чином, ефективне міжмовне посередництво не здійснено без запасу фонових знань, а проблема культурної перекладається в підсумку зводиться до проблеми заповнення перекладачем певних знань, загальновідомих в культурі іноземної мови, але відсутніх у тих, хто сприймає текст на перекладацькій мові [51, 114]. Вчені Ю.А. Сорокін і І.Ю. Марковіна називають такі прогалини в знаннях реципієнтів лакунами і вводять поняття ідіокультурної адаптації, тобто наявності або відсутності лакун в тому чи іншому тексті, що є свідченням успішності чи неуспішності його натуралізації в певному культурному контексті [38, 52].

Існує ряд способів елімінування лакун (під цим поняттям ми маємо на увазі, також і реалії, пов'язані з побутовою сферою):

1) Заповнення – розкриття змісту поняття або слова іншої культури через різного роду пояснення, коментарі, доповнення та ін.

2) Компенсація – введення в текст специфічний елемент культури реципієнта. З одного боку, при цьому втрачається національна специфіка іноземного тексту, з іншого боку, в тексті з'являються нові елементи, властиві культурі реципієнта. Існує кілька видів компенсації:

а) Заміна реалій вихідної культури на реалію культури реципієнта (порівняння, пояснення, посилання на літературний твір, добре знайоме носіям культури та мови перекладу, цитата).

б) Заміна в тексті при перекладі, що не усвідомлюється читачем, наприклад, назви книг часто перекладаються не дослівно. Зазвичай переклад назви твору відбувається лише після прочитання і аналізу всього твору. Назва книги може «знеособитися» від конкретного поняття до загального, як у випадку з перекладом назви роману Е Хемінгуея "Movable Feast", що буквально означає «перехідне свято», тобто церковне свято, що відзначається щороку в різні дні (e.g. Великдень, маслена). Слов'яномовному читачеві цей термін практично незрозумілий, і хоча, велика частина семантики при сталому перекладі втрачається, традиція узагальнює конкретний термін в «Свято, яке завжди з тобою».

в) Контекстуальна заміна, тобто переклад іншокультурного елемента з опорою на відомості, отримані з контексту, наприклад, перекладач працюючи над детективним романом П. Рена "Bean Jeste", назвав його «Похорон вікінга». При цьому спотворився задум автора, тому що не тільки були втрачені оригінальні семи, а й зник каламбур (фр. jeste і англ. Jest (прізвище головного героя книги) – омофон, звідки і двояке прочитання назви як «широкий жест» і «великодушний Джест»). З іншого боку, в перекладі назва набула нового додаткового сенсу, який підтримується сюжетом і символікою роману.

г) Повна заміна контексту. Це форма компенсації зазвичай використовується в рекламних текстах. Наприклад, апельсиновий сік в північних країнах рекламується як «концентрована міць південного сонця», а в жарких як напій, багатий вітаміном С. Заміна контексту використовується в

поезії при передачі поетичних образів і порівнянь, а також, при компенсації каламбурів і неперекладної гри слів.

Але при такому перекладі неминучі втрати сем, що характеризують національну специфіку культури-відправника, і спотворення ідеї автора, тому для перекладу реалій, пов'язаних з побутовою сферою спілкування, слід застосовувати інші способи перекладу для забезпечення більш адекватного перекладу. Серед таких способів широко застосовуються транслітерація і транскрипція, калькування, описовий переклад, наближений переклад і трансформаційний переклад.

Для кожної реалії слід підбирати найбільш оптимальний спосіб перекладу, який би забезпечував не тільки її адекватну передачу для читача, але і найбільш повно розкривав би її зміст.

Розглянемо більш детально кожен з вищенаведених способів перекладу реалій. Серед таких способів широко застосовуються а) *транслітерація і транскрипція*, б) *калькування*, в) *описовий переклад*, г) *приблизний переклад і д) трансформаційний переклад*.

Основним способом передачі реалій є транслітерація або транскрипція, але даний вид перекладу рідко використовується без описового перекладу або коментаря. Без пояснень ми використовуємо транскрипцію тільки тоді, коли реалія вже зафіксована в двомовному словнику, і стала сама по собі традицією. З побутових культуронімів такого роду можна назвати: балалайка – balalaika, млинці – blini, борщ – borshch, каптан – kaftan, горілка – vodka, самовар – samovar, квас – kvas; jeans – джинси, rodeo – родео, rancho – ранчо, preria – преріях, chips – чіпси, тощо.

При *транслітерації* засобами перекладацької мови передається графічна форма (буквений склад) слова іноземних мов, а при *транскрипції* – його звукова форма. Ці способи перекладу найчастіше використовуються при передачі іншомовних назв, географічних назв і найменувань різного роду компаній, фірм, пароплавів, літаків, готелів, газет, журналів та ін., наприклад, супутник /

sputnik, чорнозем / chernozem, Дума / Duma, кика / kika, калач / kalatch, Kentucky / Кентуккі, sheriff / шериф, parliament / парламент та ін.

У практиці перекладу свого часу спостерігалася тенденція до широкого застосування транскрипції і транслітерації при передачі реалій іноземної мови, але це часто призводило до зловживання цими прийомами. Не завжди існує необхідність передачі реалії шляхом транскрипції або транслітерації, іноді в перекладацькій існують досить близькі за значенням аналоги, і надмірне захоплення прийомом транскрипції лише ускладнює сприйняття перекладеного тексту читачом, якому, не знаючи специфіки культури іноземних мов, припадає відриватися від читання на пошуки коментарів для тієї або іншої транскрибованої реалії [26, 50].

Даний спосіб перекладу застосуємо, в основному, до тих мовних одиниць, які міцно влаштувалися в системі номінацій перекладацької мови, а малознайомі або незнайомі реалії вимагають включення в текст додаткових пояснюючих елементів.

Для кожної реалії слід підбирати найбільш оптимальний спосіб переказу, який би забезпечував не тільки її адекватну передачу для читача перекладацької мови, але і найбільш повно розкривав її зміст. Для передачі реалії іноземної мови застосуються, також, прийом *калькування*, який полягає в передачі безеквівалентної лексики іноземної мови за допомогою заміни її складових частин – морфем або слів (у випадку стійких словосполучень) їх прямими лексичними відповідниками в перекладацькій мові. Наприклад, House of Commons – палата громад, brain-drain – витік мізків, grand jury – велике журі, skyscraper – хмарочос, кандидат наук – Candidate of Science. Але і калькування, поряд з транскрипцією і транслітерацією, не завжди розкриває для читача, незнайомого з іноземних мов, значення перекладного слова або словосполучення, тому що ці слова або словосполучення іноземної мови нерідко мають значення, не рівні сумі значень їх «кальки», в якій використовуються еквіваленти перекладацької мови, і це, в свою чергу

призводить до того, що значення всього лексичного освіти в цілому може залишитися нерозкритим.

Калькування, яке, в свою чергу, може супроводжуватися коментарем або використовуватися без нього. Найчастіше калькування використовується для передачі назв пам'яток культури та історії, історичних подій, різного роду титулів і географічних назв.

Наприклад: Зимовий палац – White Palace, навала Бату-хана – the invasion of Batu Khan, смутні часи – the Time of Rest, Великий Розкол – the Great Split / the Great Schism, Успенський собор – the Cathedral of the Assumption, великий князь Київський – the Grand Prince of Kiev / Kiev Grand Prince.

Пояснювальні елементи або коментарі не обов'язково повинні слідувати після реалії, вони можуть передувати ній. Такий прийом як би готує читача до зустрічі з іншомовним словом, робить це слово більш зручним для сприйняття.

Транслітерації і кальки в супроводі пояснювальних елементів використовуються в тих випадках, коли перекладач прагне викликати в читача відчуття національного колориту. Але до такого способу перекладу не слід вдаватися занадто часто, тому що неодноразове вживання розгорнутих коментарів у тексті робить його громіздким і багатослівним. До транслітерації і калькування слід вдаватися лише в тому випадку, якщо це дійсно необхідно.

Іншим способом передачі реалій є *описовий переклад*. Сенс описового перекладу полягає в розкритті значення лексичної одиниці за допомогою розгорнутих словосполучень, що розкривають істотні ознаки позначуваного даною одиницею явища, тобто іншими словами за допомогою її дефініції (визначення). Наприклад, щі – cabbage soup, борщ – beetroot soup, згарище – site of a recent fire або charred ruins; coroner – слідчий, що виробляє дізнання в разі насильницьку або раптову смерть, floorer – сильний удар, що збиває з ніг або (в переносному сенсі) спантеличує питання, важке завдання. Хоча описовий переклад і розкриває значення вихідної безеквівалентної лексики, він має один недолік, а саме, описовий переклад занадто громіздкий і неошадливий. Тому найчастіше він застосовується для передачі значень реалій в двомовних

словниках, а при перекладі художніх текстів перекладачі частіше вдаються до поєднання двох прийомів - описового перекладу і транскрипції або калькування, де перший дається в виносці або в якості коментаря. Ця техніка дає можливість поєднувати стислість і економність засобів вираження, властиві транскрипції і калькування, з розкриттям семантики даного слова, що досягається через описовий переклад, тому що роз'яснивши одного разу значення даного слова, перекладач в подальшому може використовувати транскрипцію або кальку, сенс якої вже зрозумілий читачеві. Для перекладу деяких реалій можна також використовувати наближений переклад, сенс якого полягає в відшуканні найближчого за значенням відповідності в перекладацькій мові для лексичної одиниці, що не має точних відповідностей. Як правило, описовий переклад вживається паралельно з транскрипцією і застосовується при перекладі термінів, культуронімів, унікальних об'єктів і т.п. Наприклад, при перекладі російських текстів, присвячених російській дерев'яного зодчества, перекладач стикається з проблемою того, що в англійській культурі відсутня феномен дерев'яного зодчества, тому описовий текст бажано вживати прямо в тексті для полегшення розуміння читачем спеціальних термінів. Наприклад, термін «крижало» на англійську мову передається наступним чином: «kruzhalo» (ring-shaped base of the cupola of the wooden church). Наведений в дужках опис є обов'язковим компонентом тексту і може вживатися в тексті навіть окремо у вигляді найменування ring-shaped base of the cupola of the wooden church. Описовий переклад може використовуватися також і всередині художнього тексту, дотримуючись відразу за транскрипцією, транслітерацією або калькою, але лише в тому випадку, якщо він досить економичний, наприклад, «... Багато запряжених розвальней ...» – "... A lot of rozvalnis, low wide sledges ..." або "... перед дерюгінской Бакалейю.» – "... in front of Deryugin's groceries, the local grocery seller shop." Такого роду описовий переклад цілком прийнятний для вживання всередині художнього тексту, але якщо для будь-якої реалії потрібно більш об'ємне опис, то в такому випадку слід вдаватися до перекладацькому коментарю, який, як правило, виноситься за межі тексту і потрапляє або в

виноску на тій же сторінці, або наводиться в кінці тексту в якості примітки. Коментар, також як і описовий переклад, застосовується в основному, для пояснення транскрибоване або переведених за допомогою «кальки» культурно-обумовлених явищ, але на відміну від описового перекладу коментар як перекладацький прийом полягає в більш докладного пояснення тієї чи іншої реалії, наприклад: престольне свято – *patronal festival* – a name of a church festival in Orthodox religion in honour of a saint – patron of this or that city. Як видно з вищенаведеного прикладу коментарі застосовуються для пояснення більш складних понять, які не мають аналогів в мові перекладу. Таким чином, будь-яка побутова реалія, яка не має будь-яких приблизних відповідностей в мові, повинна супроводжуватися коментарем.

Наприклад, у тодішніх хлопчаків був ще один «привілей» – кататися зовні, вхопившись за «прицеп». – The kids of those days had their own "privilege" – they could hang on outside. В даному випадку, термін-реалія «прицеп», тобто пристрій для зчипки вагона трамвая (англ. – *coupling rod*), зажадало б спеціального пояснення, але з точки зору описуваної предметної ситуації ця подробиця не є суттєвою. Головною ознакою є той факт, що хлопчаки любили їздити «зайцями» зовні вагона, що і передається в англійському висловлюванні фразою «... hang on outside», тобто за допомогою трансформаційної генералізації. Також під час передачі на певну мову англійської безеквівалентної лексики можна використовувати приблизний переклад, в залежності від контексту.

Наприклад, *drugstore* – аптека, *know-how* – секрети виробництва, *muffin* – здоба. Але застосовуючи такого роду «аналогі» в процесі перекладу слід пам'ятати про те, що вони лише приблизно передають значення реалій і в деяких випадках можуть створити не цілком правильне уявлення про характер позначається ними предмета чи явища. Тому при використанні «аналогів» в двозначному контексті необхідно давати до них пояснюють коментарі. Так, російське слово 'князь' прийнято перекладати англійською мовою – *prince*; однак це слово за значенням швидше збігається з російським принц, тому при

перекладі російської художньої літератури, в якій зустрічається слово князь (напр. Князь Мишкін) слід до приблизного перекладу давати в коментарях пояснення того, ким є князь і чим він відрізняється від принца.

У ряді випадків при передачі безеквівалентної лексики перекладачеві доводиться вдаватися до процесу *трансформаційного перекладу*, іншими словами, до перебудови синтаксичної структури речення, до лексичним замін з повною зміною значення вихідного слова або до того й іншого одночасно, тобто до того, що носить назву лексико-граматичних трансформацій. Серед видів трансформаційного перекладу для даної роботи інтерес представляють *звуження* або *розширення* вихідного значення і функціональна заміна. Звуження відбувається в тих випадках, коли одиниця іноземної мови має більше широке значення, ніж відповідна їй в даному контексті одиниця перекладацької мови. Прийом звуження не часто застосовується в художній прозі, але при перекладі поезії даний прийом зустрічається досить часто, коли за рахунок опущення реалії як не має особливої важливості в контексті, досягається дотримання розміру вірша. Взагалі звуження є рідкісним прийомом перекладу в випадків передачі російських реалій в англійській мові; частіше використовується прийом розширення (*генералізація*). Цей прийом має місце в тих випадках, коли одиниця іноземної мови має менший обсяг значень, ніж відповідна їй в даному контексті одиниця в іншій мові. Наприклад, при перекладі таких реалій як селянин, сани, тобто сани для перевезення дров, вантажів на англійську мову використовуються слова *countryman* і *sleigh*, які мають більш широке значення в порівнянні з слов'янськими словами, але такого роду заміни дозволяють уникнути в тексті виникнення нелегкою і незрозумілою читачеві транскрипції або транслітерації.

Всі приклади, а також інші загальноновживані слова такого роду як правило не вимагають коментарів або описового перекладу, але такі слова як Тегілім – *tegil* ', сани – *rozval'ni* при їх транскрипції, вимагають обов'язкового коментаря або описового перекладу. Вибір останніх залежить від тексту, в якому використовуються реалії, тому що наприклад, в художньому тексті не бажано

вживати описовий переклад, тому що він «обтяжує» текст, роблячи його складним для сприйняття. Найбільш підходящим є використання коментаря внизу сторінки.

Приблизний переклад при передачі реалій використовується не часто, тому що він не до кінця передає її зміст, а лише дає приблизне уявлення про предмет або явище, тому його використання безпосередньо залежить від ситуативного контексту і намірів перекладача зберегти реалію або використати її приблизний аналог в перекладацькій мові. Наприклад, англійську реалію *drugstore* можна приблизно перекласти в одному контексті як аптека, але в іншому, що вимагає більш точного опису, слід дати опис даного культуроніма, а саме, уточнити, що в цьому закладі продають не тільки ліки, а й газети, солодощі, безалкогольні напої, косметику та ін. Іншими словами, даний прийом перекладу при передачі побутових реалій слід вживати дуже обережно, спираючись на ситуативний контекст.

Різного роду трансформації, такі як функціональні заміни, звуження, розширення застосовуються в першу чергу для передачі синтаксичних структур мов, які не мають аналогів в перекладацькій мові (наприклад, абсолютні конструкції в англійській та дієприслівник в російській мові), також при відсутності в точного еквівалента для того чи іншого слова (наприклад, полегшити задачу – *alleviate*).

Висновки до 1 розділу

На основі вищенаведеного ми можемо зробити висновок про те, що для передачі реалій не існує одного певного способу, це означає, що для адекватної

інтерпретації того чи іншого культурно-обумовленого явища перекладач повинен підібрати найбільш підходящий спосіб перекладу. Для цього необхідною умовою є не тільки теоретичні знання, а й робота зі словниками, оскільки дуже часто при передачі реалії потрібно не стільки зіставити загальні словникові еквіваленти, скільки встановити ступінь відмінності їх інформаційного потенціалу. Крім словників величезною підмогою перекладачеві в процесі інтерпретації реалій є фонові знання, інтуїція, уява, відчуття мови, і культурний кругозір.

Безеквівалентна лексика – це одиниці вихідної мови, які не мають регулярних відповідників у мові перекладу. Безеквівалентна лексика дуже широко використовується для передачі реалій певного народу та спільноти. Взагалі, неможливо дати чітку класифікацію безеквівалентної лексики. В кожного вченого свій підхід для позначення їх. Вона буває дуже різною за своїм значенням. Це можуть бути і власні назви і реалії. Тобто, безеквівалентна лексика є дуже різноманітною за своєю структурою.

При перекладі безеквівалентної лексики зазвичай використовуються методи транслітерування, транскрипції, калькування, описового та приблизного перекладу.

Що стосується реалії, то вони є однією з основних підгруп безеквівалентної лексики. Реалії можуть передавати національний побут. Сюди можуть входити і національні страви, свята, різні частинки та особливості розмовної мови. На основі вищенаведеного ми можемо зробити висновок про те, що для адекватної інтерпретації того чи іншого культурно-обумовленого явища перекладач повинен підбирати найбільш адекватний спосіб перекладу.

1) Існує ряд реалій, які не вимагають додаткових пояснень чи коментарів (слова, зафіксовані в двомовних словниках); вони передаються за допомогою транскрипції, транслітерації або калькування. В основному це слова, що позначають одяг і взуття (валянки, сарафан, каптан), національні страви (борщ, щі, пироги, горілка, квас), географічні назви, імена власні та ін.

2) Існує група реалій, переданих за допомогою транслітерації і калькування, але вимагають додаткових пояснень чи коментарів в силу своєї непоширеності. У цю групу входять застарілі слова (Ярило, сани, beefeater), слова, що не мають приблизних еквівалентів в інших мовах.

3) Існує ряд культурно-обумовлених явищ, які мають певні відповідності в перекладацької мови і ці реалії вживаються в тексті ПЯ без коментарів або пояснень.

4) Існують реалії, які мають приблизні відповідності, але іноді цих відповідностей недостатньо, і та чи інша реалія піддається функціональній заміні, в якій можуть бути використані кілька типів. Такі трансформації найчастіше використовуються для передачі назв пам'яток архітектури, історичних подій та ін.

РОЗДІЛ 2.

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ У РОМАНІ «ЄВГЕНІЙ ОНЄГІН» В. НАБОКОВИМ

2.1 Класифікація безеквівалентної лексики у творі «Євгеній Онєгін»

Великою подією для англійських пушкініанців став переклад В. Набокова з двотомним коментарем до "Євгенія Онегіна" (1964). Він переклав "Євгенія Онегіна", написаного чотиристопним ямбом, ритмізованою прозою. Перекладач у даному випадку керувався саме бажанням, щоб кожен рядок перекладу повністю відповідав рядку пушкінського роману. Він дуже засмучувався, якщо доводилося жертвувати навіть порядком слів в рядку. В кінцевому підсумку, його "переклад" виявився придатний хіба на те, щоб ознайомитися з фабулою роману. Про художню ж своєрідність цього твору за його "перекладом" судити не можна. І тим не менше сам Набоков вважав такий спосіб "передачі сенсу і духу оригіналу" єдино правильним. Однак, у цього перекладу є багато як негативних, так і позитивних відгуків. Набоков збирався зробити невеличкий коментар до роману, поступово настільки розширив коло своїх літературознавчих пошуків, що коментар розрісся до 1100 сторінок. Письменник буквально через рядок супроводжував роман своїми примітками.

Цей переклад отримав різні відгуки, а суперечки про адекватність такого перекладу мають місце і зараз. Так, поет Р. Конквест назвав його дуже невдалим». Переклад є прикладом буквалізма, який доведений до крайнього ступеня». Є. Уілсон в «York Review of Books», також дав свій негативний відгук щодо перекладу Набокова. Він також засумнівався в обґрунтованості тих французьких та англійських джерел, які використовував Пушкін. Він назвав версію Набокова «нерівною, а інколи банальною» з великою кількістю малознайомих слів, не завжди доречних. Він перший порівняв цей переклад з «машинним перекладом». Однак в ньому є і свої плюси. Набоков робить багато уточнень, перш за все пояснюючи те, що хотів сказати Пушкін, та ті образи, які він використав з інших творів. Варто додати, що крім Набокова, перекладом «Євгенія Онегіна» займалися також і Г. Сполдінг, Б. Дейч, О. Єлтон та інші.

Роман «Євгеній Онегін», ставши «енциклопедією російського життя» першої третини ХІХ сторіччя, фіксує реалії епохи. Автор точно і детально описує побут і традиції дворянського життя свого часу. Для більш барвистого зображення А. Пушкін вживає в своєму творі величезну кількість слів-реалій, в

першу чергу тих, що позначають предмети побуту, а так само поняття і життєві реалії того часу. Передача всіх цих багаточисельних реалій в перекладі може викликати значні труднощі у перекладача в процесі роботи з твором, і в той же час представляти інтерес для дослідників в області лексикології та перекладознавства.

В романі «Євгеній Онегін» є 8 розділів, і в кожному з них існує велика кількість безеквівалентної лексики. Адже, О. Пушкін в цьому творі показав найповнішу картину дворянського життя 19 століття.

Що стосується перекладу Набокова, то він є дуже «буквальним». Сам Набоков писав, що, перекладаючи на англійську мову, він пожертвував заради повноти передачі сенсу, всіма елементами форми, окрім ямбового розміру. Взагалі, щоб зробити переклад буквальним, він відмовився від ритму, віршованої форми. Взагалі при перекладі Набоковим цей твір став більш прозовим ніж віршованим. Переклад Набокова є однією з найбільш складних праць письменника. Його переклад є найбільшою науковою роботою, присвяченою твору Пушкіна. Як відзначає Набоков, в своїх Коментарях він намагався пояснити специфічні явища російської культури.

Що стосується класифікації безеквівалентної лексики у романі, то слід зазначити, що в романі використана величезна кількість власних назв і реалій певних видів.

Всього нами було виявлено 105 лексичних одиниць, що не мають регулярних словникових відповідностей. Згрупувавши їх в чотири класи безеквівалентної лексики на основі класифікації Л.К. Латишева: слова-реалії, випадкові безеквіваленти, структурні екзотизми, крім цього, в окрему групу були виділені стилістично пофарбовані безеквівалентні одиниці [36, 100]. Найчисленніша група слів-реалій була також систематизована на основі класифікації С. Влахова і С. Флоріна за предметним поділу: географічні реалії, етнографічні реалії, які називають предмети одягу, взуття, речей домашнього вжитку, меблів, транспортні засоби, суспільно-політичні реалії,

адміністративно-територіальні одиниці, органи влади, звання, титули, військові реалії [11, 68].

В творі можна визначити такі типи основних власних назв:

Власні назви: *ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН, ДРУЗЬЯ ЛЮДМИЛЫ И РУСЛАНА! (II), КАВЕРИН, переимчивый КНЯЖНИН, ОЗЕРОВ, ВЛАДИМИР ЛЕНСКОЙ, ДМИТРИЙ ЛАРИН, АНДРЮШКА, ЮЛИЯ ВОЛЬМАР, ВАНЯ, ФИЛИПЬЕВНА, ТАНЯ, ОЛЕНЬКА, ПУСТЯКОВ, княжна ЕЛЕНА, ПЕЛАГЕЯ НИКОЛАЕВНА;*

Назви урбанних лексем: *МИЛЬТОННАЯ УЛИЦА, ТВЕРСКАЯ, ХАРИТОНЬЕВ ПЕРЕУЛОК, МАКАРЬЕВ ПЕРЕУЛОК.*

Назви місцевості: *БЕШТАУ, МАШУК, КАВКАЗ, ПИРИНЕИ, ХОЛМЫ ТУЛЬЧИНА.*

Слова-реалії, які використовуються для більш детального показу життя народу: *ТРОИЦЫН ДЕНЬ, КРЕЩЕНСКИЕ ВЕЧЕРА, СОЧЕЛЬНИК, МАСЛЕНИЦА; ГОРЕЛКИ, ВИСТ, БОСТОН, ЛОМБЕР, ФАРАОН; БОЛИВАР, БРЕГЕТ, ЛОРНЕТ, ПАНТАЛОНЫ, ФРАК, ЖИЛЕТ, ШЛАФОР, ЧЕПЕЦ, ТЕЛОГРЕЙКА, ТУЛУП С КРАСНЫМ КУШАКОМ, КАРТУЗ С КОЗЫРЬКОМ, ФУФАЙКА; МАЗУРКА, КОТИЛЬОН, ГАЛОП, ТРЕПАК; ПОЧТОВЫЕ, САНКИ, ЯМСКАЯ КАРЕТА, ДРОЖКИ, ДРОГИ, ТРОЙКА ЧАЛЫХ, ДРОВНИ, КИБИТКА, САНИ, ВОЗОК, БРИЧКА, САНКИ БЕГОВЫЕ, КАРЕТА, ТРОЙКА; ЛАКЕИ, КУЧЕРЫ, ШВЕЙЦАР, КАВАЛЕРГАРД, КУПЕЦ, РАЗНОСЧИК, ИЗВОЗЧИК, КЛЮЧНИЦА, ПСАРНЯ, ПРИСЛУГА, УЛАН, «ЭНЕИДА», АКАДЕМИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ, ЛЕТНИЙ САД, ОЧАКОВСКАЯ МЕДАЛЬ, ВАНИКОВА МАДОННА, БЛАГОНАМЕРЕННЫЕ, «ФЕЙЩИЦ», ДАМСКИХ МОД ЖУРНАЛ, «МАЛЬВИНА», МАРМОНТЕЛЯ ТРЕТИЙ ТОМ, ФОНТАН БАХЧИСАРАЯ, СТВОЛЫ ЛЕПАЖА, КРЕМЛЬ, ПЕТРОВСКИЙ ЗАМОК, У СЕМИОНА, ЛИЦЕЙ.*

Різні словесні форми слова: *МАТУШКА, ДУШЕНЬКИ, ДЕВИЦЫ, ПОДРУЖЕНЬКИ, ПЕСЕНКА, МОЛОДЕЦ.*

2.2 Перекладацькі трансформації В. Набокова для передачі безеквівалентної лексики у романі

Прі перекладі реалій існують дві основні проблеми: відсутність в перекладаючій мові еквівалента і необхідність зберегти особливий національний або історичний колорит. Різноманітність національних культур обумовлює і розбіжності між мовами, які найбільш помітні в лексичному складі і фразеології, і тільки номінативні мовні засоби безпосередньо залежать від позамовної діяльності. В будь-якій мові і діалекті можна знайти слова, які не мають одномовного перекладу в інших мовах. Як зазначає Г.Д. Томахін «при зіставленні мов такі лексичні одиниці порівняно легко розпізнаються, так як саме вони найбільш наочно відображають специфіку дійсності цієї мови і специфіку культури народу, що говорить цією мовою» [49, 5].

Розглядати безеквівалентну лексику слід починати з перекладу власних назв, адже їх у творі «Євгеній Онегін» найбільше. Це не тільки імена та прізвища реальних та художніх персонажів, але й міфологічні та літературні герої. Нижче приведені приклади цих власних імен:

Евгений Онегин – Eugene Onegin.

Друзья Людмилы и Руслана! (II) – Friends of Lyudmila and Ruslan!

Каверин – Kavérin.

Переимчивый Княжнин – Knyazhnín.

(Озеров) – (Ózerov).

Владимир Ленский – Vladimir Lenski.

Дмитрий Ларин – Dmitri Larin.

Андрюшка – Andryushka.

Юлия Вольмар – Julie Wolmar.

Ваня – Vanya.

Филиппьевна – Filatievna.

Таня – Tanya.

Оленька – Ólinka.

Пустяков – Pustyakóv.

Княжна Елена – Aunt Eléna.

Пелагея Николаевна – Palagéya Nikolaevna.

Дивлячись на ці способи перекладу власних імен, можна зробити висновок, що Набоков використовував спосіб транслітерування та транскрипції, зберіг при цьому звучання власних імен, в такому виді, в якому вони представлені в мові оригіналу. Це звичайно, не всі імена, які були використані Пушкіним у романі, але саме вони представляють інтерес при характеристиці способу перекладу. Спосіб транслітерування або транскрипції є найбільш поширеним по відношенню до власних імен. Цей прийом використав і Набоков. Такі імена, як Татьяна чи Ольга, він перекладав як Tatyana та Olga і це приклади адекватного перекладу. Але, дивлячись на переклад таких імен як Євгеній Онегін чи Юлія Вольмар, Набоков перекладає їх як Eugene та Julie, тобто їх еквівалентами в англійській мові. Хоча, наприклад, таке ім'я як Елена він при перекладі просто транслітерує – Elena, але ми знаємо, що в англійській мові є таке ім'я як Helen. Тут можна зробити уточнення, що ім'я *Елена* вживається разом із лексемою *княжна*. Це слово є суто слов'янського походження. Тому саме використання англійського аналогу імені Елени є недоречним.

Щодо перекладу прізвищ, то тут перекладач використовує метод транслітерування. Хоча, якщо читач буде читати оригінал, він по прізвищам може зрозуміти походження героя. Якщо, наприклад, це Онегін, Ленский, Каверин, Ларин, Озеров, то ми суто підсвідомо відчуваємо їх походження. А от прізвища Пустяков, Буянов показують нам те, що ці люди є представниками середнього класу. Також, потрібно звернути увагу на переклад прізвища Ленский – Lenski, тобто Набоков адаптував його для англомовної аудиторії. Всі прізвища у творі перекладені за допомогою транслітерації, через що багато з них втратили своє значення.

На початку твору є така фраза, як «Друзья Людмилы и Руслана» – «Friends of Ruslan and Lyudmila», і англомовний читач не зможе відразу

помітити посилання на інший відомий твір автора «Руслан і Людмила». Вже у коментарях до першого розділу твору, Набоков пише: «Друзья Людмилы и Руслана! — Ссылки Пушкина на собственные произведения составляют в «Евгении Онегине» сквозную тему. Здесь аллюзия на его первую поэму «Руслан и Людмила», псевдоэпос в шести песнях («Руслан и Людмила». Поэма в шести песнях, С.-Петербург, [10 августа] 1820 г.). В этой поэтической сказке, журчащей четырехстопными ямбами со свободной схемой рифмовки, говорится о приключениях прекрасных галлоподобных рыцарях, девах и колдунах на фоне картонного Киева» [64].

Пушкін у своєму творі вживає зменшено-пестливі варіанти певних імен. Це – Ваня, Таня, Андрюшка, Оленька. В англійській мові, таких зменшуваних варіантів імен немає, саме тому для перекладача буде важливим, чи передати цю особливість при перекладі, чи дати пояснення цьому факту. Але, Набоков не показує цього, він просто транслітерує ці імена. Але для читача буде важко сприйняти, чому в Пушкіна вживається саме Андрюшка, а не Андрей, чи чому в одному варіанті Татьяна, а в іншому Таня. Пушкін використовує у творі ці слова, щоб показати певний контекст ситуації, тобто його якийсь чи драматичний, чи комедійний відтінок, проте Набоков при перекладі цього передати не зміг.

Що стосується таких випадків коли крім імен, ще й вживається ім'я по батькові, їх перекладають найчастіше транслітерацією, що і зробив Набоков у своєму перекладі, проте не пояснив, чому саме воно вживається. Загалом, коли ми звертаємося до людини на ім'я по батькові, то зазвичай це або літня людина, або старша за званням, або незнайома. У випадку з Пушкіним, це перший чи другий варіант. Проте перекладач не зміг цього передати в своїх коментарях. Якщо вживається такий варіант, як Филиппевна, то ми знаємо, що так зверталися до прислуги чи до няньки дітей. В даному випадку, Набоков в коментарях пояснює, що ця жінка є нянькою. Як і всі інші імена, перекладач їх транслітерує. Варто додати, що цікавим є і вибір імені головного героя та його прізвища. Саме ім'я головного героя несло для читача XIX століття цілком чітке

сміслове забарвлення. Герой на ім'я Євген (грец. «благородний») – найчастіше дворянин з багатим родоводом, але не досягнувши нічого самостійно. Таким і з'являється перед нами пушкінський Євгеній.

Цікаве і прізвище героя, в корені якого укладено назву великої річки (Онега). Як пише літературознавець Юрій Лотман, Пушкін намагався побудувати прізвище Євгена так, щоб воно було схоже на звичайні дворянські прізвища, проте не втратила своєї поетичності [37, 10].

У Росії XIX століття нерідкими були «топонімічні» прізвища, що включали в себе найменування маєтків, а ось похідні від гідронімів (великі річки ніколи і нікому не належали) були неможливі. Пушкін відступив від цього правила, давши і Онегіну, і Ленському «гідронімічні» прізвища, що, крім іншого, асоціювалося ще й з героїчними прізвиськами полководців: Донський, Невський.

Що стосується перекладу реалій, то можна зауважити, що цей твір містить багато реалій, адже він відображає побут тої доби. Реаліями в цьому творі є і національні свята, і певні назви страв, одягу.

Почнемо з відображення російського побуту. В цю категорію можуть бути віднесені назви страв та предмети, характерні для російської дворянської культури пушкінської доби.

Одними із найтяжчих для передачі реалій є назви страв характерних для кухні того часу. Наприклад, одним с таких прикладів є даний фрагмент:

*К Talon помчался: он уверен,
Что там уж ждет его Каверин.
Вошел: и пробка в потолок,
Вина кометы брызнул ток;
Пред ним roast-beef окровавленный,
И трюфли, роскошь юных лет,
Французской кухни лучший цвет,
И Страсбурга пирог нетленный
Меж сыром лимбургским живым*

И ананасом золотым.

*To Talon's he has dashed off: he is certain
that there already waits for him [Kavérin];
has entered — and the cork goes ceilingward,
the flow of comet wine spurts forth,
a bloody roast beef is before him,
and truffles, luxury of youthful years,
the best flower of French cookery,
and a decayless Strasbourg pie
between a living Limburg cheese
and a golden ananas.*

Ми бачимо, що Набоков в даному випадку дуже точно передає назви страв. В поясненнях він пише:

– 5 ...Talon – В начале 1825 г. Пьер Талон через газеты известил своих клиентов, что покидает Невский проспект (его ресторан был в нынешнем доме № 15) и возвращается к себе во Францию.

– 8 ...вина кометы... – Фр. vin de la comète, шампанское года кометы – имеется в виду комета 1811 г., в том году был прекрасный сбор винограда.

– 9 ...roast-beef окровавленный... – Это галлицизм (а не опечатка) roast-beef sanglant; приготовлен по рецепту Парни («Годдам!», песнь I; см. коммент. к гл. 1, XXXVII, 6 – 10).

– 10 ...трюфли... – Нам, в век безвкусных синтетических продуктов, трудно поверить, какой любовью пользовались эти восхитительные грибы

– 12 .. страсбурга пирог – rôté de foie gras.

– И ананасом золотым. – В России XIX в. ананас считался символом роскоши [64].

Головним сенсом перекладу цього параграфу є показ кухні той доби, яка характерна для дворянської епохи. Взагалі, якщо розглядати моду на кухню той доби, то ми можемо сказати, що вона була орієнтована тоді на французьку та європейську кухню. Тут представлено і стразьбурський пиріг – це такий

особливий паштет в оболонці з печінки качки, трюфель, рябчиків та свинини. Він поставлявся до Росії з Франції. Це були перші консерви, які привозили до Росії в той час. Саме тому і Пушкін назвав це пиріг «*нетленным*». Далі за планом йде лімбурзький сир. Це знаменитий сир Бельгії. Він має гострий смак та рідку консистенцію. Саме тому Пушкін і назвав його *живим*.

При перекладі ми бачимо, що перекладач, щоб зберегти той настрій та колорит використовує прийом калькування, також додаючи при цьому свої коментарі.

«Roast-beef окровавленный» перекладений в данному випадку транслітерацією, хоча в Пушкіна назва страви виділена графічно і написана на мові тієї країни звідки вона родом. Набоков графічно не показує це при перекладі.

«Strasbourg pie» в оригіналі це також, перекладено калькуванням, при цьому в своїх коментарях він все ж таки описує, з чого зроблена ця страва. Він не підкреслює яскраво ті візуально-живописні якості предметів, як це було в перекладі Ч. Джонстона, наприклад: Throughout their life, So calm, so peacefull sweet old tradition was preserved: for them, in Butterwick the graceful, Russian pancakes were always served.

Все ж таки Набоков дуже чітко їде за оригіналом.

У них на масленице жирной

Водились русские блины;

during fat Butterweek

Russian pancakes were wont to be.

Обряд известный угощенья:

Несут на блюдечках варенья,

На столик ставят вощаной

Кувшин с брусничною водой.

The ritual of the treat is known:

in little dishes jams are brought,

on an oilcloth'd small table there is set

a jug of lingonberry water.

В цьому перекладі варто звернути увагу на те, що Набоков реалію «блины» переклав як pancakes – кулінарний виріб, що представляє собою товстий пишній млинець, за смаком нагадує бісквітний корж. Панкейки – це традиційне блюдо Північної Америки, популярне як в США, так і в Канаді. Як бачимо, значення цього слова не є однаковим. Набоков же описує його: «Русское праздничное блюдо под названием «блины» – это легкие, воздушные, жареные pancakes из дрожжевого теста, очень тонкие и нежные по сравнению с нашими американскими их разновидностями». Ми бачимо, що в даному випадку Набоков використовує приблизний переклад цього слова, адже для слова «блины» у Набокова був знайдений синонім в англійській мові [64].

Приєм *приблизного перекладу* використовується Набоковим і в іншій фразі:

«Несут на блюдечках варенья»

«in little dishes jams are brought».

Перекладач використав еквівалент слова «варення» в англійській мові це слово – jam. Хоча, якщо порівнювати ці два слова, то все-таки вони дещо відрізняються один від одного. Варення – походить від слова «варити», це зварені в сиропі фрукти та ягоди, які в процесі приготування зберігають свою форму. Jam же за своєю консистенцією є більш густим, та нагадує більше щільне желе. Що стосується такого терміну як «бруснична вода», то Набоков переклав його методом калькування – lingonberry water.

Також, в тексті вживаються і така лексема, як *квас*, тут перекладач просто транслітерує це слово – kvas. Однак, в коментарях до «Євгенія Онегіна» не було знайдено пояснення цього слова. Взагалі, романісти порахували, що Пушкін в «Євгенії Онегіні» вживає лексеми їжі у 232 строфах.

Що стосується предметів побуту, то у творі використовується дуже багато їх назв. Насамперед, розглянемо ті реалії, які перестали використовуватися, тобто стали архаїстичними.

И мысль об ней одушевила

*Его цевницы первый стон
and the thought of her animated
his pipe's first moan.*

Поетичний перефраз «Его цевницы первый стон» означає «його перші написання віршів». При перекладі на англійську мову Набоков же використав дослівний переклад *цевницы* – «pipe», труба. Сам же Набоков пояснює це так: – «Поэты начинают с этого аркадского инструмента, наследника лиры или лютни, и заканчивают свободными трелями собственных голосовых связок, – так по-гегелевски замыкается круг». Але, як ми бачимо при перекладі він використав методи як приблизного, так і описового перекладу. Адже, дуже важко знайти потрібний еквівалент цього архаїчного слова в англійській мові. Таким чином, Набоков використовує при перекладі суміжне слово, знаходячи еквіваленти цієї реалії для читачів [59].

Варто також, взяти до уваги такий уривок:

*Надев широкий боливар,
Онегин едет на бульвар
И там гуляет на просторе,
Пока недремлющий брегет
Не прозвонит ему обед.
having donned a broad bolivar,
Onegin drives to the boulevard
and there goes strolling unconfined
till vigilant Bréguet
to him chimes dinner.*

В цій частині ми можемо помітити два застарілих для нас слова – це боливар та брегет. Сам Набоков коментує їх так: 10 боливар – это была шелковая шляпа, колоколообразная, с широкими, загнутыми кверху полями, особенно модная в Париже и Петербурге в 1819 г., 13 брегет – изящные часы с репетиром, изготовленные знаменитым французским часовщиком Абрахамом Луи Бреге (1747 – 1823).

Для передачі даних слів перекладач використовує метод транслітерації, а також і описовий переклад.

В избушке распевая, дева

Прядет, и, зимних друг ночей,

Трещит лучинка перед ней.

12 in her small hut singing, the maiden²³

spins and, the friend of winter nights,

in front of her the splintlight crackles.

В «Тлумачному словнику» Ожегова та Шведової дається таке означення слова «лучинка»: «Тонкая длинная щепка от сухого полена». Відомо, що вони використовувались в побуті селян до початку 20 століття, тому що до цього не було у вжитку ніяких інших ламп. Набоков коментує це слово так: «Уменьшительная форма от слова «лучина», смолистая деревянная щепка, использовавшаяся вместо свечи». Тобто, в данному випадку він використав приблизний переклад цього слова, його еквівалент в англійській мові — «crackles».

Також цікаво проаналізувати таку фразу як «в изорванном кафтане». Набоков перекладає її так: *in torn saftan*, тобто використовуючи тільки транслітерацію, при цьому в коментарях не пояснюючі, що таке кафтан. Цей історизм, котрий характерний для російської культури і зрозумілий тільки людям, що знайомі як і з російською культурою, так і з російською історією. Простому англійському читачу не зрозуміла така передача цього історизму.

Ще однією цікавою реалією для розгляду є:

Театр уж полон; ложы блещут;

Партер и кресла — все кипит;

В райке нетерпеливо плещут,

By now the house is full; the boxes blaze;

parterre and stalls — all seethes;

in the top gallery impatiently they clap.

«Раек» перекладний приблизним методом. В Набокова це top gallery, що позначає вищу частину партеру. Набоков коментує цей історизм так: «Раек, «маленький рай» — галлицизм, жаргонное название последнего яруса в театре. Эрик Партридж в своем «Словаре сленга и ненормативной английской лексики» («A Dictionary of Slang and Unconventional English», 1951) датирует первое использование в Англии слова paradise (рай) в значении «галерка» 1864 г., добавляя, что оно «всегда воспринималось как французское и устарело к 1910 г.» [59].

*Летит кибитка удалая;
Ямщик сидит на облучке
В тулупе, в красном кушаке.
Вот бегают дворовый мальчик,
В салазки жучку посадив,
Себя в коня преобразив;
a bold kibitka flies:
the driver sits upon his box
in sheepskin coat, red-sashed.
Here runs about a household lad,
upon a hand sled having seated "blackie,"
having transformed himself into the steed.*

Ця частина перекладу є дуже цікавою для аналізу, адже тут використовується дуже багато безеквівалентної лексики. Це і «кибитка», «ямщик», «тулуп», «кушак», «жучка». Для перекладу деяких з них Набоков використовує транслітерацію, для інших – описовий переклад чи приблизний переклад. В своїх коментарях він пояснює тільки лексему «жучка».

Перше слово для аналізу це – «кибитка». В тлумачному словнику воно означає: «криті сани – вони використовувались для зимових подорожей» Набоков припускає, що ця реалія буде зрозумілою для англомовного читача, тому просто транслітерував її.

Другою реалією є слово «ямщик». Воно позначає людину, яка перевозить на гужовому транспорті певні вантажі. В даному випадку Набоков не став вдаватися в деталі та використав англійське слово «driver». Він використав наближений еквівалент в англійській мові, узагальнивши це слово при перекладі.

«Тулуп» є реалією, що відноситься до предмета одягу. Він означає предмет одягу, шубу без застібок. Вона зазвичай виготовлялась із шкіри вівці, лисиці та інших. В даному перекладі Набоков дає описовий переклад цієї деталі одягу. Він її перекладає як: sheepskin coat, що є зрозумілим варіантом для читача.

Ще одним архаїзмом є лексема «кушак». Він був предметом чоловічого гардеробу, платком чи шматком тканини, що використовувався як пояс для обмотки верхнього одягу. Тут, в перекладі Набоков використав неологізм, з'єднавши два слова red і shashed. Слово «shashed» перекладається з англійської мови як «надягати стрічку». Тому в даному випадку такий переклад є комбінацією як описового перекладу, так і приблизного перекладу, з додаванням неологізму.

«Салазки» – це ще одна реалія російської мови. В даному випадку це архаїчне слово. Воно позначає «сани». Набоков використав описовий та приблизний переклад в цьому реченні. Він використав словосполучення «hand sled», що дослівно означає «сани, які керуються вручну». В ту епоху санями керували руками, не використовуючи більш нічого.

Іншим цікавим словом є «жучка». Набоков цю лексему пояснив так: «Жучка (слово виділено в тексті курсивом) – любая собачонка темной масти, а в широком смысле – мелкая дворняжка» [64]. Набоков при перекладі використовує «blackie», що позначає темну масть собаки. При цьому, ніде не показано, що «жучка» – це майже завжди безпородна собака. Він використав еквівалент англійської мови, щоб була більш зрозуміла етимологія цього поняття, але він все ж таки не до кінця розкрив семантику даного слова.

В день Троицын

И мглу крещенских вечеров

Twelfthtide eves.

Меня в сочельник навестил

on Christmas Eve he called on me:

У них на масленице жирной

during fat Butterweek.

Що стосується передачі реалій, які пов'язані зі святами, то в романі Пушкіна використовуються такі реалії як : ТРОИЦЫН ДЕНЬ, КРЕЩЕНСКИЕ ВЕЧЕРА, СОЧЕЛЬНИК, МАСЛЕНИЦА.

При перекладі цих назв свят, у всіх випадках Набоков використав еквіваленти цих слів в англійській мові, тобто наближений переклад.

В коментарях до цих свят він писав: «З ...на маслянице жирной... – Эпитет соответствует фр. Mardi Gras (букв, «жирный вторник»); англ. Shrove Tuesday, последний день масленицы, которая по-английски называется Shrovetide, но в России это уже второй день Великого поста.

– 8 В день троицын... — Это воскресенье, следующее за английским Духовым днем (WhitSunday) и восьмое воскресенье после Пасхи» [64].

Реалії пов'язані з різними іграми.

Переклад назви гри представляє для перекладача певні труднощі.

Старовина слов'янська гра «горелки».

(«Она в горелки не играла,

/ Ей скучен был и звонкий смех,

И шум их ветреных утех», II, XXVII, 12)

she did not play at barleybreaks,

dull were to her both ringing laughter

and noise of their giddy diversions.

Набоков писав що, «горелки... — Шотландское и английское «barla-breikis» (barley-bracks, barh-brakes, barleybreaks, где «barley» – возглас, означающий перемирие, типа русского «чур-чур!») по сути дела не отличается от «горелок». И то и другое – деревенская игра в салки или пятнашки» [59].

Тобто він переклав цю реалію приблизним перекладом, знайшовши йому еквівалент в англійській мові.

Також, цікавим для розгляду є такий уривок з твору:

Столы зеленые раскрыты:

Зовут задорных игроков

Бостон и ломбер стариков,

И вист, доньне знаменитый (V, XXXV, 10-12)

the green-baized tables are unfolded:

to mettlesome cardplayers call

boston and omber of the old,

and whist, up to the present famous:

monotonous family,

all sons of avid boredom.

– «11 ломбер... – Карточная игра испанского происхождения, популярная в Европе в XVII и XVIII вв. Она часто упоминается в сатирических стихах. См. «Игрок ломбера» Василия Майкова, поэму в трех песнях (см. мой коммент. к гл. 8, Ia, 3)» [64].

У примітці до реалії «зелений стіл» розкривається зміст трьох реалій: «На столи для гри в карти зазвичай стелили зелену скатертину, щоб гравці могли записувати крейдою свої карткові розрахунки. Бостон і ломбер є картковими іграми». Можливо, не бажаючи нагромаджувати читача реаліями і їх поясненнями, перекладач виключає передачу реалії «зелені столи», в такому випадку читач розуміє словосполучення буквально. Назви ігор передані поетичним перифразом, суть їх азартність передається за дві строфи.

«Играть изволил в дурачки» (VII, XVIII, 11) – игра «дурачки» – he'd deign to play 'tomfools' with me.

Історико географічні реалії

«Царьград» – on Tsargrad's pipes (I, XXIV – 1 Янтарь на трубках Цареграда – Благозвучным именем Царьград (см. также «Путешествие Онегина», XXVI, 4) русские поэты называли Константинополь, который российские патриоты

(наприклад, славянофили) мечтали взяти у мусульман и одати православним – в лице «Святой Руси»

Історична реалія «дитяче свято». «Там будет бал, там детский праздник» (I, XV, 5). Лотман, коментуючи цей вислів зазначає, що це «бал для підлітків». «Дамами» на дитячих святах були 13 – 16-річні панянки, які приїжджали в супроводі матерів. Однак вік «кавалерів» міг бути найрізноманітніший. Дитячі свята починалися і закінчувалися раніше звичайних балів, так що молода людина могла встигнути ще заїхати з дитячого свята в театр, а потім поїхати на бал». Набоков, коментуючи цей вислів, відзначає: «Такі fêtes d'enfants згадуються в романі Лермонтова «Княгиня Лиговская» (1836), гл. 5, де у матері головного героя «бували дитячі вечори для маленької дочки: на ці вечори з'їжджалися і дорослі панночки і переспілі діви». Коли діти лягали спати, дорослі продовжували танцювати». Соціальне призначення «дитячого свята» в дворянському побуті відображено тільки в перекладі В. Набокова завдяки використанню словосполучення «children's fête», «яке має значення» громадського торжества» (що призначається з певного приводу) [37, 48].

«Ярем он барщины старинной

Оброком легким заменил» (II, IV, 6, 7).

– 6 – 7 ...барщины... оброком... – Барщина – неоплачиваемый труд крепостного на своего господина; оброк – разновидность земельной ренты, которую выплачивает крепостной либо вместо барщины, либо для получения разрешения заниматься каким-нибудь ремеслом на стороне.

Слово «охтенка» («С кувшином охтенка спешит») (I, XXXV, 8).

С кувшином охтинка спешит... – Охта – восточная часть Петербурга, на восточном берегу Невы, тянется полосой с севера на юг и по-фински называется Оха [57].

Як зазначає в коментарі до «Євгенія Онегіна» Ю. Лотман, «охтинка – мешканка Охти, передмістя Петербурга, тут.: молочниця». Охта в той час була заселена фінами, які забезпечували жителів столиці молочними продуктами [37, 64].

Іншою цікавою реалією є переклад словосполучення “Летний сад”.

He докучал моралью строгой,

Слегка за шалости бранил

И в Летний сад гулять водил.

bothered him not with stern moralization,

scolded him slightly for his pranks,

and to the Letniy Sad took him for walks.

Бачимо, що тут Набоков використовує просто транскрипцію словосполучення, при цьому пояснюючи, що це: Le Jardin d'Été – общественный парк на набережной Невы – с аллеями тенистых, облюбованных воронами деревьев (привезенных из-за границы вязов и дубов) и безносых статуй греческих богов (сделанных в Италии); там, сто лет спустя, гулял с учителем и я.

Розглянемо, також деякі приклади перекладу Набоковим слів, що мають еквіваленти в англійській мові, проте словесна форма та емоційне значення, якого інше. Це такі слова, як матушка, девица, молодец, подруженьки, пісенька, тощо.

Розглянемо слово “матушка”:

«Что ж, матушка? за чем же стало?»

Why, my dear lady, what's the hindrance?»

Бачимо, що тут перекладач вживає наближений переклад цієї лексеми. Він знайшов приблизний еквівалент цього слова, який хоч і є в англійській мові, проте в нашому випадку знайти та відібрати точний еквівалент та точне значення є завданням нелегким.

Девицы, красавицы,

Душеньки, подруженьки,

Разыграйтесь девицы,

Разгуляйтесь, милые!

Затяните песенку,

Песенку заветную,

*Заманите молодца
К хороводу нашему,
Maidens, pretty maidens,
darling girl companions,
romp unhindered, maidens,
have your fling, my dears!
Start to sing a ditty,
sing our private ditty,
and allure a fellow
to our choral dance.*

Сам Набоков коментує ці рядки так: «Слово «девушка», стоящее в заголовке, подразумевает крепостных девушек, служанок; но «девушка» может означать и юную особу, незамужнюю женщину. Фигурирующее в самой песне слово «дэвица» означает девушку в собирательном смысле, ударение на первом слоге – примета простонародного выговора (при другом ударении «девица» – синоним «девушки» как незамужней женщины, см., например, главу Седьмую, XXIII, 3)» [67].

«Песня девушек» — единственный фрагмент в романі, написанный не ямбом. Она состоит из восемнадцати строк трехстопного хоря с долгими окончаниями. Если исполнять ее как настоящую песню, последние слова можно акцентировать так, чтобы имитировалась сильная доля четвертой стопы со скольжением. (Здесь читателю следует обратиться к «Заметкам о стихосложении: 3. Скольжение»).

В семнадцати строках песни скольжение приходится либо на первую стопу (строки 3–5, 7–12, 15, 17), либо на вторую (1–2, 6, 13–14, 16), последняя строка без скольжения (18: «Игры наши девичьи»). Легкое различие акцентировки между трехсложником, составляющим долгое окончание строки (сильная доля – понижение – понижение) хореического стиха, и трехсложником, начинающим хореическую строку (со скольжением на второй

стопе), виключительно тонко виражено в тих случаях, когда последнее слово строки повторяется в начале следующего стиха:

Затяните песенку,
Песенку заветную».

При перекладі на англійську мову Набоков використовує приблизні еквіваленти для позначення таких лексем. Причому “девицы, красавицы” він перекладає однаковою англійською лексемою “maidens”, що в англійській мові означає “молоду наречену”.

Лексему “песенка” Набоков перекладає, як “ditty”, що є приблизним еквівалентом.

“Молодец” – це лексема, що позначає нежонатого молодого хлопця. Набоков вживає такий еквівалент англійської мови, як “fellow”. Він звертається до приблизного методу перекладу безеквівалентної лексики. Лексема “fellow” в англійській мові означає “товариш”, “хлопець”. Проте все одно передати такий архаїзм на англійську мову є складним завданням.

Назви різних транспортних засобів, таких як “кибитки, брички” передається на англійську мову у Набокова як kibitkas і britzkas. При даному способі передачі здавалося б, що використовується транскрипція, проте закінчення множини -s показує на освоєння даних лексичних одиниць англійською мовою. Наприклад, у різних словниках англійської мови, вже можна знайти такі пояснення цих слів: a type of covered Russians ledge і an open carriage with a folding hood and space for people to recline.

Слово “самовар”, також передається транслітерацією, проте ця лексема не є невідомою для англомоного читача.

Однією з відмінних рис стилю А.С. Пушкіна є любов автора до різних алюзій і натяків, а також до згадок у творах як своїх знайомих і друзів. Всі ці алюзії і згадки, можливо, зрозумілі співвітчизникам і сучасникам поета, проте перед перекладачами встає непросте завдання не тільки донести до читачів перекладу значення вживання а й передати особливості авторського стилю, а значить, і зберегти в перекладі всі ці численні згадки, алюзії і натяки. В «Євгенії

Онегіні» багато різних натяків і алюзії на твори як інших авторів, так і самого Пушкіна. Так, в перших рядки першого розділу роману «Міой дядя самих честных правил» присутня явна алюзія на байку І.А. Крилова «Осел і селянин» («Осел був самих чесних правил»), що сьогодні не є очевидним навіть для читачів оригіналу. Наприклад, А.С. Пушкін згадує П. Каверіна, який чекає Онегіна в модному ресторані. Цим автор не тільки віддає дань поваги своєму другові, але це і характеризує головного героя як світську людину. Набоков коментує це так: Петр Каверин (1794 – 1855) — гусар, широко известный в свете человек и бывший геттингенский студент (1810 – 11).

Також, варто відмітити, що А. Пушкін неодноразово протягом усього роману порівнює Тетяну з героїнею балади В. Жуковського Світланою. В своїх коментарях Набоков чітко пояснює, хто така Світлана, а також, хто такий Жуковський.

Взагалі, говорячи про даний переклад, можна сказати, що він є спірний. Адже, з одного боку це і правильне позначення та майже ідентичний та пояснювальний переклад безеквівалентної лексики, а з іншого боку – в перекладі немає віршованої форми, і за рахунок цього втрачається легкість роману, його неповторність та яскравість.

Висновки до 2 розділу

Набоков виконав один із найбільш фундаментальних перекладів твору «Євгеній Онегін». Він працював над ним понад 15 років. Сам переклад складається не тільки з самого тексту перекладу, але й з коментарів до нього, що робить його найбільш громіздким та одночасно лексично точним перекладом.

За цей переклад він отримав діаметрально протилежні рецензії, проте не можна відкидати той факт, що все ж таки він являється одним із найбільш відомих перекладів «Євгенія Онегіна» у світі. У кожного перекладу є свої недоліки та і плюси. Набоков зберіг віршовану форму у перекладі, проте пожертвував його ритмом. У Набокова вийшов більше прозовий твір, ніж роман у віршах. Він прийшов на такий крок усвідомлено, наймаючись передати все те лексичне багатство слів, всі ті значення, що використав Пушкін у своєму творі, пояснюючі незрозумілі для англомовного читача реалії в коментарях.

Роман «Євгеній Онегін» включає в себе 110 елементів безеквівалентної лексики. Набоков перекладає їх в залежності від контексту та значення слова. Найбільше він вживає транслітерування та транслітерацію, при цьому пояснюючі більш точно значення слова в коментарях. Транслітерацією та транскрипцією зазвичай перекладаються власні назви, тобто імена, назви міст, країн, місцевостей, та інші.

При перекладі реалії потрібно розуміти, чи існує еквівалент цьому слову (явищу) в тій мові, на яку перекладається текст. Якщо його немає, Набоков перекладає її методом калькування, при цьому пояснюючи, що автор мав на увазі в кожному випадку. використовуючи описовий чи приблизний переклад.

Переклад твору Набоковим неможливо читати без його «коментарів» під рукою. Для англomовних читачів такий переклад може бути не зрозумілим, хоча відкидати той факт, що ця праця є фундаментальною та важливою, неможливо.

ВИСНОВКИ

Одним із найголовніших чинників відображення певної культури є мова. Кожна мова має своє уявлення про світ, який неможливо просто скопіювати та перекласти на іншу мову. Мова – найбільша за обсягом структура будь-якої культурної цивілізації. Тобто саме мова, світ та культура і формує свого носія. Вона одночасно виступає її дзеркалом і засобом реалізації, виконуючи пасивну функцію відображення та активну – творення. Також, проблемою художнього перекладу є співвідношення контексту автора і контексту перекладача. У художньому перекладі контекст останнього дуже наближається до контексту першого. Критерієм співпадіння, або, навпаки, розходження обох контекстів є міра співвідношення даних дійсності і даних, взятих з літератури. Письменник іде від дійсності і свого її сприйняття до закріпленого словами образу. Іншими словами, якщо переважають дані дійсності, то йдеться про авторську діяльність. Перекладач іде від існуючого тексту і відтворюваної в уяві дійсності через її «вторинне», «наведене» сприйняття до нового образного втілення, закріпленого в тексті перекладу. Тобто, якщо переважають дані літературного походження, то йдеться про контекст перекладача.

Безеквівалентна лексика як одиниці вихідної мови, які не мають регулярних співвідношень в мові перекладу. Без еквівалентна лексика дуже широко використовується для передачі реалій певного народу та спільноти. Взагалі, неможливо дати чітку класифікацію без еквівалентній лексиці. В кожного вченого свій підхід для позначення їх. Вона буває дуже різною за своїм

значенням. Це можуть бути і власні назви і реалій. Тобто, без еквівалентна лексика є дуже широкою за своєю структурою. При перекладі безеквівалентної лексики зазвичай використовуються методи транслітерування, транскрипції, калькування, описового та приблизного перекладу. Що стосується реалії, то вони є однією з основних підгруп безеквівалентної лексики. Реалії можуть передавати національний побут. Сюди можуть входити і національні страви, свята, різні частинки та особливості розмовної мови. На основі вищенаведеного дослідження ми можемо зробити висновок про те, що для передачі реалій не існує одного певного способу в силу їх мн способу в силу їхнього різноманіття, а значить, для адекватної інтерпретації того чи іншого культурно-обумовленого явища перекладач повинен підбирати найбільш підходящий спосіб перекладу.

Переклад Набокова вважається одним з найбільш фундаментальних перекладів «Євгенія Онегін». Він працював на цим перекладом понад 15 років. Переклад складається не тільки з самого тексту перекладу, але й з коментарів до нього, що робить його найбільш громіздким та одночасно лексично точним перекладом.

За цей переклад він отримав діаметрально протилежні рецензії, проте не можна відкидати той факт, що все ж таки він являється одним із найбільш відомих перекладів «Євгенія Онегіна» у світі. У кожного перекладу є свої недоліки та і плюс. Говорячи про цей переклад можна відмітити, те що він є не зовсім віршованим. Набоков зберіг віршовану форму у перекладі, проте пожертвував його віршованим ритмом. У Набокова вийшов більше прозовий твір ніж роман у віршах. Він йшов на такий крок усвідомлено, наймаючись передати все те лексичне багатство слів, всі ті значення що використав Пушкін у своєму творі, при чого пояснюючі всі ті незрозумілі для англomовного читача реалії в коментарях.

«Євгеній Онегін» став «енциклопедією російського життя» першої третини XIX сторіччя, що фіксує реалії епохи. Автор точно і детально описує побут і традиції дворянського життя свого часу. Для більш барвистого зображення А. Пушкін вживає в своєму творі величезну кількість слів-реалій, в

першу чергу, що позначають предмети побуту, а так само поняття і життєві реалії того часу. Передача всіх цих багато-чисельних реалій в перекладі може викликати значні труднощі у перекладача у процесі роботи з твором і в той же час представляти інтерес для дослідників в області лексикології та перекладознавства. Роман «Євгеній Онегін» включає в себе велику кількість безеквівалентної лексики. Спеціалісти порахували, що на сторінках роману Пушкін приблизно використовує 110 слів безеквівалентної лексики. Це наприклад, такі слова: кафтан, матушка, брегет, Царьград, Летний сад та дуже багато інших слів. Набоков перекладає в залежності від контексту та значення слова. Найбільше він вживає транслітерування та транслітерацію, при цьому потім пояснюючі вже більш точно значення самого слова в коментарях. Транслітерацією та транскрипцією зазвичай перекладаються власні назви, тобто імена, назви міст, країн, місцевостей, та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Н.А. Язык и культура: Учебное пособие / Н.А. Абрамова. – Чита: Поиск, 2000. – 237 с.
2. Алексеев М.П. «Евгений Онегин» на языках мира / М.П. Алексеев // Мастерство перевода. Сборник. – М., 1965. – 286 с.
3. Алексеева И.С. Введение в переводоведение / И.С. Алексеева. – 6-е изд., стер. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ. – М.: Академия, 2012. – 368 с.
4. Анисимова Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация / Е.Е. Анисимова. – М.: Академия, 2003. – 128 с.
5. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода / Л.С. Бархударов. – 3-е изд. – М.: ЛКИ, 2010. – 240 с.
6. Белинский В.Г. Сочинения Александра Пушкина. Статья восьмая // В.Г. Белинский – Полн. собр. соч. – М., 1955. Т.VII. – 740 с.
7. Верещагин Е.М. Язык и культура / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – 3-е изд. – М., 1983. – 246 с.
8. Верещагин Е.М. Теория перевода / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М., 1983. – 245 с.
9. Вернигорова В.А. Перевод реалий как объекта межкультурной коммуникации / В.А. Вернигорова. – Молодой ученый, – 2010. – 223 с.
10. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
11. Влахов С.И. Непереводимое в переводе / С.И. Влахов, С.П.Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. – 342 с.
12. Воскресенская Л.Б. К лингвострановедческому использованию безэквивалентной и фоновой лексики на начальном этапе обучения русскому языку // Из опыта создания лингвострановедческих пособий по русскому языку. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1977. – 210 с.

13. Гак В.Г. К типологии лингвистических номинаций / В.Г. Гак // Языковая номинация (Общие вопросы). – М.: Наука, 1977. – С. 230 – 293.
14. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1983. – 139 с.
15. Гарбовский Н.К. Теория перевода / Н.К. Гарбовский. – М.: Издат-во Московского гос-го университета, 2004. – 544 с.
16. Голикова Ж.А. Лексикология и фразеология современного английского языка. Практикум / Ж.А. Голикова. – Мн.: Новое знание, 2006. – 205 с.
17. Ефремова Т.Ф. Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка / Т.Ф. Ефремова. – М.: АСТ: Астрель, 2005. – 477 с.
18. Иванов А.О. Безэквивалентная лексика: перевод, язык, культура: учеб. пособие / А.О. Иванов. – СПб.: Филол. фак. С.-Петербур. гос. ун-та, 2006. – 192 с.
19. Иванов А.О. Безэквивалентное и непере译имое в свете современной лингвистической теории: дисс... канд. филол. наук: 10.02.19. – общее языкознание / А.О. Иванов – Л., 1984. – 189 с.
20. Кабакчи В.В. Практика англоязычной межкультурной коммуникации / В.В. Кабакчи. – СПб.: – Союз, 2001. – 176 с.
21. Кабакчи В.В. Англо-английский словарь русской культурной терминологии / В. В. Кабакчи. – СПб.: – Союз, 2002. – 480 с.
22. Казакова Т.А. Практические основы перевода (Translation Techniques) / Т.А. Казакова. – СПб.: Союз, 2004. – 320 с.
23. Казакова Т.А. Коммуникативно-прагматические осложнения в художественном переводе. // Перевод и коммуникация / Т.А. Казакова. – М., 1997. – 173 с.
24. Катцер Р.П. Письменный перевод с русского языка на английский. / Р.П. Катцер – М.: – Высшая школа, 1964. – 408 с.
25. Кашковская М.В. Художественное значение французской лексики в романе А. С. Пушкина "Евгений Онегин" и вопросы ее перевода на английский язык / М.В. Кашковская. – М., 1995. – 127 с.

26. Клушина Ю.И. Лакуны в переводах поэтического текста: на материале английских версий "Евгения Онегина" А.С. Пушкина: дис. ... кандидата филологич. наук: 10.02.04 / Ю.И. Клушина. – Тверь, 2013. – 213 с.

27. Комиссаров В.Н. Слово о переводе / В.Н. Комиссаров. – М.: Наука, 1973. – 357 с.

28. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода / В.Н. Комиссаров. – М.: ЧеРо, 2000. – 136 с.

29. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский / В.Н. Комиссаров, Я.И. Рецкер, В.И. Тархов. – М.: Высшая школа, 1965. – 175 с.

30. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу / І.В. Корунець. – Київ: Вища школа, 1986. – 174 с.

31. Кочерган М.П. Загальне мовознавство : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти / М.П. Кочерган. – К., 1999. – 260 с.

32. Крупнов В.Н. Курс перевода. Английский язык: Общественно-политическая лексика / В.Н. Крупнов. – М.:Международные отношения, 1979. – 232 с.

33. Крысин Л.П. Просторечие. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка / Л.П. Крысин – М., 1989. – 680 с.

34. Крюков А.Н. Межъязыковая коммуникация и проблема понимания // Перевод и коммуникация / А.Н. Крюков. – М., 1997. – 82 с.

35. Лановик З.Б. Художній переклад як проблема компаративістики / З.Б. Лановик // Літературознавча компаративістика: навч. посіб. – Тернопіль, 2002. – 272 с.

36. Латышев Л.К. Технология перевода: Учеб. пособие для студ. лингв. вузов и фак. / Л.К. Латышев. – М.: Академия, 2005. – 320 с.

37. Лотман Ю.М. Роман А.С. Пушкина "Евгений Онегин": Комментарий: Пособие для учителя / Ю.М. Лотман. – СПб.: Искусство – СПб, 1995. – 762 с.

38. Марковина И.Ю. Культура и текст. Введение в лакунологию: учеб. пособие / И.Ю. Марковина, Ю.А. Сорокин. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. – 144 с.
39. Набоков В.В. Комментарий к роману А.С. Пушкина «Евгений Онегин» / В.В. Набоков, «Искусство – СПб», 1999. – 928 с.
40. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2010. – 314 с.
41. Потебня А.А. Мысль и язык / А.А. Потебня. – Типография Адольфа Дарре, 1892. – 228 с.
42. Похлебкин В.В. О кулинарии от А до Я: Словарь-справочник / В.В. Похлебкин – Минск, 1988. – 179 с.
43. Пушкин А.С. Евгений Онегин. 2-е изд., стереотип / А.С. Пушкин. – М.: Дрофа, 2003. – 240 с.
44. Рецкер Я.И. Нормативность английского языка / Я.И. Рецкер – М., 1968. – 188 с.
45. Сидоров Е.В. Философские проблемы языкознания. Лекции по курсу основы теории языка и речи. Учебник / Е.В. Сидоров. – М.: Изд-во ВКИ, 1992. – 172 с.
46. Сидоров Е.В. Основы теории языка и речи. Учебник. / Е.В. Сидоров, А.Ф. Ширяев. – М.: Изд-во ВКИ, 1991. – 322 с.
47. Смирницкий А.И. Большой русско-английский словарь / А.И. Смирницкий. – М.: Русский язык, 2002. – 900 с.
48. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово, 2000. – 624 с.
49. Томахин Г.Д. Реалии в языке и культуре / Г.Д. Томахин // Научно-методический журнал. – 1997. – С. 13 – 18.
50. Фёдоров А.В. Введение в теорию перевода / А.В. Фёдоров. – М., 1958. – 374 с.
51. Фёдоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / А.В. Фёдоров. – СПб., 2002. – 416 с.

52. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / О.І. Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.

53. Чернов Г.В. Вопросы перевода русской безэквивалентной лексики на английский язык: автореф. дисс... канд... филол... наук: 15.07.1984 / Г. В. Чернов. - М., 1958. – 240 с..

54. Эткинд Е. Г. Теория художественного перевода и задачи сопоставительной стилистики. // Теория и критика перевода / Е.Г Эткинд. – Л.: Издательство Ленинградского Университета, 1962. – 330 с.

55. Явари Ю.В. Особенности перевода реалий на английский и немецкий языки в романе А.С. Пушкина «Евгений Онегин» / Ю.В. Явари //Вестник ТвГУ. Серия "Филология". – 2016. – №3. – С. 304 – 310.

56. Горощенко Т.В. Міжкультурна комунікація в перекладі / Т.В. Горощенко. [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL : <http://ua.convdocs.org/docs/index-194154.html>

57. Ефремова Т.Ф. Толковый словарь русского языка. [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL :<http://www.endic.ru/efremova>

58. Іваненко К.В. Специфіка перекладу художнього тексту / К.В. Іваненко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного універ.Філологія, педагогіка, психологія. – 2011. – Вип. 22. [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2011_22_21

59. Комментарий к роману Евгений Онегин [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL : <http://nabokov-lit.ru/nabokov/kritika-nabokova/evgenij-onegin/index.htm>

60. Краткая литературная энциклопедия: [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL : <http://feb-web.ru/feb/kle/kle-abc/ke6/ke6-2272.htm?cmd=2&istext=1>

61. Науменко О.В. Особенности поэтического перевода / Актуальные вопросы переводоведения и практики перевода. [Електронний ресурс] / Режим

доступу: URL : <http://www.alba-translating.ru/index.php/ru/ru/articles/2013/naumenko.html>

62. Oxford Dictionaries [Электронный ресурс] / Режим доступа: URL : <https://en.oxforddictionaries.com/>

63. Ожегов С.И., Шведова. Н.Ю. Толковый словарь русского языка: [Электронный ресурс] / Режим доступа: URL : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/100986/%D0%BB%D1%83%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

64. Перевод Набоковым Евгения Онегина на английский язык. Eugene Onegin. A Novel in Verse by Aleksandr Pushkin [Электронный ресурс] / Режим доступа: URL : <http://nabokov-lit.ru/nabokov/stihi/eugene-onegin/index.htm>

65. Baker M. In other words / M. Baker. – London: Routledge, 1992. – 317 S.

66. Catford J.A Linguistic Theory of Translation: an Essay on Applied Linguistic / J. Catford. – London: Oxford University Press, 1965. – 103 p.

67. Jacobson R. On Linguistic Aspects of Translation in R. A. Brower (ed.) on Translation / R. Jacobson. – Cambridge: Harvard University Press, 1959. – 239 p.

68. Macmillan Dictionary [Электронный ресурс]/ Режим доступа: URL: <http://www.macmillandictionary.com/>

69. Nida E. The theory and Practice of Translation / E. Nida, Ch. R. Taber. – Leiden, 1969. – 220 p.